

יד
מהרי"ע

שערי יצחק השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

השיעור נמסר
במוצאי שבת-קודש
נצבים
אלול התשפ"ה בשל"ו
בבית המדרש פעולת צדיק
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

ביאור צורך המשפט בבית דין של-מעלה, למרות שהקב"ה יודע הכל, ועניין השטן המקטרג. האם אומרים את המלים 'צועקים על חטאתם, ולעונם יבכיו' אשר בפיוט שופט כל הארץ וכו', בשבת וביום טוב. ואיך לנהוג בשבת שובה.

בפיוט הנו"ל, לאחר המלים 'מטה כלפי חסד, להטות איש לתחיה', ראוי להוסיף 'ישמע קולו ויושיעו, משאול תחיה'. אין להתפלא על כך שיש חסרון בפיוטים, ודוגמא לכך מן הפיוט של-חתן.

המשך בעניין אמירת קדיש אחרי והוא רחום וגו' תהלה לדוד וגו', במנחת תעניות ובאשמורות (סליחות), ושתי שאלות לגבי מנהגינו בעניינים הללו. ביאור שבעת הכללים לשיטת רבינו הרמב"ם בעניין הקדישים, ועל פי זה הבנת קושיית חכמי תימן לרבי יהושע הנגיד. כמה הערות על מ"ש בספר אוצר הקדיש בעניין דלעיל, ותירוצים לכמה תמיהות שהשאר בצ"ע. ותירוצים לשתי הקושיות דלעיל.

תשובה לשאלה ממ"ש מרן בב"י [בסימן מ"ז], כי ק"ש נחשבת כמו תפילה. השלמה בעניין הנשים שהן יכולות לברך את ברכות התורה, ותשובה לשאלה כיצד מהרי"ן הביא את דברי ספר המנהיג למרות שהב"י דחה את דבריו. ותשובה לשאלה נוספת, מדוע לא אומרות הנשים לאחר ברכה"ת, דין או הלכה השייכת להן.

בעניין 'שבתות לקדשנו', ובדבר פגעי הטכנולוגיה וכו' שבדורנו. בשבת הספר 'בשעה אחת', מאת הרב יקיר שונם הי"ו מאשקלון ת"ו.

© כל הזכויות שמורות למרן שליט"א

השיעור יוצא לאור ע"י מוסדות יד מהרי"ן – בני ברק

טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741

דוא"ל: y5358404@gmail.com

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072-33-23-642 שלוחה 6

מספר השיעור בקו "קול יהודי תימן" ובחבורות "שערי יצחק" – 803

לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03-6171031

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת.
השם יוזכר בל"נ בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט"א, וכן באמירת "מי שברך" בסוף השיעור.
פרטים בטלפון: 050-4140741.

והתורמים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים, ימלא המקום ברוך הוא
כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכ"ר.

בשם רחמן.

השיעור מוקדש להצלחת ידידנו היקר רבי אריאל נהרי הי"ו, מירושלים עיקרית, שהתנדב – כפי שמתנדב תמיד – ביד רחבה ובנפש חפצה, למגבית השנתית 'אחת בשנה' שע"י מוסדות יד מהרי"ץ, להפצת תורה ומסורת אבותינו ורבותינו נע"ג. להצלחתו ולהצלחת כל בני משפחתו ברוחניות ובגשמיות. שיזכה לשנה טובה ומבורכת, לבריאות איתנה ונהורא מעליא, אכ"ר.

השיעור מוקדש גם כן לרפואת והצלחת היולדת מרת שירה ב"ר אליהו שתחי', אשת ידידנו הרה"ג שלמה חגבי הי"ו מפעיה"ק בני ברק ת"ו, מח"ס זהב שבא, ולתינוקת אסתר שתחי' שנולדה להם השבוע בשעט"מ. יה"ר שהקב"ה ירפא את היולדת והתינוקת שיחיו, ויחזקו ויאמצו בקו הבריאות במהרה, אכ"ר. בעבור שהתנדב בעלה בעבור למוסדות יד מהרי"ץ.

כמו"כ השיעור מוקדש לרפואת והצלחת היולדת מרת מוריה בת מחותני הנעלה כש"ת הרב עוזיאל תעניי שתחי', אשת בני – בך הזקנים – הרב דוד רצאבי הי"ו, ולתינוקת אילה שתחי' שנולדה להם השבוע בשעט"מ. יה"ר שהקב"ה ירפא את היולדת והתינוקת, ויחזקו ויאמצו בקו הבריאות במהרה, אכ"ר. בעבור שהתנדב בעלה בעבור למוסדות יד מהרי"ץ.

השיעור מוקדש כמו"כ על ידי רבי אליעזר אריה בן שלמה וויינשטיין הי"ו מארצה"ב, לברכת הצלחה בשנה הבאה עלינו לטובה, ושיזכה לראות נכדים בריאים ועובדי השם, משני ילדיו הנשואים. ולרפוא"ש למרת בילא ניחא בת יחזקאל שתחי'. בעבור שהתנדב למוסדות יד מהרי"ץ.

כמו כן השיעור מוקדש ע"י רבי בכור בן רפאל הלוי הי"ו, מארצה"ב, להצלחה בכל העניינים. ולעילוי נשמת רבי בכור בן משה חי ז"ל, ולע"ג גבריאל בן ציון תנצב"ה. בעבור שהתנדב למוסדות נתיבות מהרי"ץ.

וכמו כן השיעור מוקדש ע"י הרב יונתן יצחק לרפואת בנו הרך הנימול רפאל, וכן לרפואת בנו דוד אריאל וכן לרפואת אשתו היולדת ולרפואת אמו שפרה בת הרב יחיאל תאם, בתוך שאר כל חולי עמו ישראל. בעבור שמתנדב בנפש חפצה למוסדות נתיבות מהרי"ץ.

באופן מיוחד, השיעור מוקדש להצלחתו המרובה של ידידנו רבי אליהו בן שלמה זלמן סא"צקי הי"ו, מארצה"ב, על מסירותו הרבה למוסדות נתיבות מהרי"ץ בכלל, ולאברכי הכולל בפרט. השם ב"ה ימלא כל משאלות ליבו לטובה. אכ"ר. זהו הנדיב היקר, הרב אליהו סא"צקי, אשר בזכותו הקונטרס 'התנא

הא"ה' שהופץ השנה בל"ג בעומר באלפי עתקים, ועורר את כל העניין, לתקן את הנושא הזה. הרבה מקומות, בבתי מדרשות זה התפרסם, ויה"ר שתעמוד לו הזכות הגדולה של תיקון הדבר הזה. זכותיה דרשב"י. בזכותו יצא לאור משהו טוב, תורה מפוארה בכלי מפואר, באיכות טובה ובכמות גדולה. הדבר חשוב מאד. וכעת הוא עוזר בנפש חפצה לאברכי הכולל נתיבות מהרי"ץ, ירבו כמותו בישראל.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתם, ויברך מעשה ידיהם, ומכל צרה ונזק יצילם, והזקוקים לרפואה המקום ב"ה ישלח להם רפוא"ש עם כל שאר חולי עמו ישראל, וישלח ברכה רווחה והצלחה בכל מעשי ידיהם, וימלא כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכ"ר.

ביאור צורך המשפט בבית דין של-מעלה, למרות שהקב"ה יודע הכל, ועניין השטן המקטרג.

[מין שליט"א מבקש לחלק לציבור סידורים תורת אבות חלק ראשון].

שופט כל הארץ, ואותה במשפט יעמיד.

בראש השנה, הקב"ה יושב על כסא דין. ועל ידי התקיעות והתפילות, הקב"ה יושב על כסא רחמים.

מהו העניין של בית דין של מעלה, שעושים משפט וכו', והשטן מקטרג?

רבי משה חיים לוצאטו זצ"ל – בעל מסילת ישרים – בספרו דרך ה' [חלק שני פרק ו'] מסביר, למה צריך שיהיו תובעים ונתבעים, כשמעמידים את האדם לדין. הרי הקב"ה יודע הכל, את כל הנסתרות, ואת כל החשבונות, א"כ לכאורה הדבר הוא מיותר.

וזה לשונו שם, ענין הבתי דינין של מעלה.

סידר האדון ב"ה, שהנהגת עולמו פלה, בין מה שלמשפט המעשים של בני הבחירה, ובין למה שראוי להתחדש בעולם ובריותיו [צריך ביאור כי מה שראוי להתחדש וכו' לכאורה הוא ג"כ כלול ב'משפט' שהזכיר כבר לעיל. יב"ץ], יעשה כסדר כעין מלכות הארץ. וכן אז"ל, מלכותא דרקינא, כעין מלכותא דארעא. והיינו, בתי דינין וסנהדראות, עם כל דרכיהם וחוקותיהם.

הקב"ה סידר, שהנהגה תהיה כך. כפי שישנם בעולם שלנו בתי דין, בתי משפט ששופטים בהם בני אדם, כך גם בשמים צריך להיות באותו הסגנון.

וזה, כי הנה סידר בתי דינים שונים, של נמצאים רוחניים במדרגות ידועות, ובסדרים ידועים, שלפניהם יערכו כל הענינים הראויים לישפט, ובגזירתם יקומו כל הדברים, וכמ"ש דניאל (ד', י"ד) בגזרת עירין פתגמא וכו'.

הדין בבית דין שלמעלה.

והנה הוא ית"ש מופיע בכל הסנהדראות האלה ומשפיע בהם, ומעמידם על תוכן הענין שבאמת, שיצא המשפט לאמתו.

ויש מן הסנהדראות, שהקב"ה שם לראש. וכענין שנאמר – כך כתוב לגבי נבות היזרעאלי וכו' – רְאִיתִי אֶת יְיָ יֹשֵׁב עַל פֶּסָאוֹ, וְכָל צָבָא הַשָּׁמַיִם עֹמֵד עָלָיו, מִימִינוֹ וּמִשְׁמָאלוֹ [מלכים א' כ"ב, י"ט]. ופירשו ז"ל, אלו מיימינים לזכות, ואלו משמאילים לחובה. ואמר דניאל (ז', ט' –

שערי יצחק – השיעור השבועי

שהכל צפוי לפניו, יניח לכל המשרתים – הצבא שלפניו, שיטענו כפי המתגלה להם מבחי' הענין באמת, ויגמור הדבר כפי הראוי וכמ"ש.

דהיינו, תגידו ותסדירו את כל הטענות והתביעות, ואת כל הצדדים והאפשרויות, את כל מה שאפשר לדון לזכות ואת כל מה שאפשר לדון לחובה, את כל פרטי הפרטים.

נמצא לפי שרש זה, שאין הקב"ה דן את העולם בבחי' ידיעתו, אלא בבחינת הסדרים שרצה וסידר לענין.

וממה שסידר עוד בזה הוא, שלא יבא לישפט ענין מהענינים בשום ב"ד מאלה, עד שיובא לפניו מפקידים – מלאכים – שהפקיד לענין זה. והיינו, שהנה הפקיד בחפצו ית' פקידים מן הסוג המלאכי, שישגיחו על כל הענינים ההם בעולם, ואלה יבואו לב"ד שלמעלה ויעידו על הדברים שהשיגו ונגלה להם, ואז יבואו הענינים במשפט.

וכבר זכרתי פעמים, שאין הענינים האלה נמשכים אחר ידיעתו ית'. כי לא היו שום אחד מהענינים האלה צריכים לו, שהכל צפוי לפניו מעולם.

הקב"ה לא צריך את זה. הכל צפוי גלוי וידוע לפניו. אם כן, למה זה?

אלא, שכן גזר וסידר בחכמתו הנפלאה. וע"פ אלה הסדרים, מתנהג העולם באמת.

ועל אלה הדרכים והענינים, הוא שירמזו הכתובים במליצותיהם – ישנן לכך מליצות כעין משלים בפסוקים – כענין שנאמר, וַיֵּרֶד יְיָ לִרְאֹת אֶת הָעֵיר וְאֶת הַמְּגִדָּל וכו' [בראשית י"א, ה']. וכי הקב"ה צריך לרדת לעולם בכדי לראות? להיווכח במו עיניו, כי אכן הם עשו כפי שזה נשמע? לא.

וַיָּבֹאוּ בְּנֵי הָאֱלֹהִים לְהִתְיַצֵּב עַל יְיָ וכו' [איוב א', ו']. עֵינֵי יְיָ הֵמָּה מְשׁוּטָטִים בְּכָל הָאָרֶץ [זכריה ד', י']. אֵלֶּה אֲשֶׁר שָׁלַח יְיָ לְהַתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ [שם א', י'], ואחרים כאלה.

הכל נאמר על דרכי ההנהגה הזאת, כפי הסדרים שסידר. ואותם המלאכים המופקדים להשגיח על עניני העולם, ולהעיד עליהם, יקראו עיני ה'.

י, עד די כְּרִסוֹן רָמְיוּ וְעֵתִיק יוֹמִין יָתֵב וגו' דִּינָא יָתֵב וְסִפְרִין פְּתִיחוּ.

ישנם בתי דינין, שבהם הקב"ה הוא הדיין הראשי. אב בית דין. אבל לא בכל המקומות – דהיינו בתי הדינין – הדבר כך.

ענין העדים בבית דין שלמעלה.

ואמנם עיקר הדבר כך הוא. הנה כבר ביארנו למעלה, כמה מן הדקדוק נמצא בדינו של כל איש ואיש.

הרי כאשר תובעים את האדם, ישנם פרטים רבים, איך לשפוט אותו. זהו כפי שדיברנו בזמנו [בשיעור מוצש"ק כי תצא התשפ"ה], בעניין ביאור 'אדון הסליחות, בוחן לבבות'. מה האדם התכוון? לפעמים המעשה החיצוני שלו, זה לא מה שהיה בליבו.

ולפעמים הדבר בהיפך, האדם עושה מצוה, אולם כוונותיו אינן טובות.

כי הנה בכל (ל) איש מן האנשים, ימצאו טענות רבות לפי סבות שונות, להיות נידון האיש ההוא לדרכים רבים מדרכי המשפט. ובפרט ג"כ בכל מעשה ומעשה ממנו, הנה ימצאו בו בחינה לזכות, ובחינה לחובה, (לכמה) [וכמה] צדדין רבים. כי כל עניני העולם, מורכבים בהרכבות רבות באמת, ונמשכים בדרכים שונים.

ואולם, כל הבחינות האמיתיות האלה, מתגלים בבתי דינין העליונים האלה לאמתן. וכל א' מן הצבא הנמצא באותו הב"ד, מתגלה לו לפי ענינו אחת מן הבחינות, עד שבין פלן מתגלות הבחי' כלן, לא נכחד דבר. ואז ישקל הענין לפי כל הבחינות האמיתיות ההן, ותצא הגזירה כפי הנאות.

דהיינו, כל הפרטים אשר בבתי הדין הללו, כל אחד יודע רק חלק, הם אינם יודעים את הכל. זה יודע את הבחינה הזאת, וזה יודע את הבחינה האחרת. ולא רק כל בית דין יודע חלק, אלא כל אחד באותו בית דין יודע חלק, וכמפורש בדברי הרמח"ל דלעיל. אבל כעת, הכל מצטרף ביחד, ואז שוקלים את העניין, ותצא הגזירה.

ואולם הגמר הזה – מיהו הפוסק? – יעשהו, מי שהוא ראש בב"ד ההוא. ואם הוא מהבתי דינים שהאדון ב"ה רוצה ויושב שם לראש, הנה אעפ"י

ובהגלותו ית"ש על א' מהבתי דינים, לשפוט ענין מהענינים, כגון ענין בוני המגדל בזמנו, נאמר וירד י"י לראות וכו'. כביכול הוא בעצמו. לא המלאכים, אשר נקראים עיני ה'. וכן כל כיוצא בזה.

ואולם צריך שתתבונן, שאין הדמיון באלה הענינים, עם מה שנעשה במלכות הארץ, אלא בסדרים. אך באופן היעשות הדברים, אין הדמיון אמיתי. כי בגשמיים, נעשים כפי מה ששייך בהם בהשגתם ובכל עניניהם. וברוחניים, כפי מה ששייך בהם בהשגתם ובעניניהם.

ענין הקטיגור.

והנה שם האדון ב"ה את הקטיגור, והוא השטן, שנא' בו [איוב א', ו'] ויבוא גם השטן בתוכם, ופקודתו לתבוע דין בבתי הדין. וכשהוא תובע, יתעוררו הדיינים וישפוטו. וממדת טובו ית', שלא יתפוס בדין, עד שיקטרג המקטרג. ואעפ"י שחטאי החוטא, גלויים לפניו.

ואולם גם לזה חקק חוקים וסידר סדרים, פי' לקטרוגו של-מקטרג, איך יהיה ומתי יהיה. וכענין מה שאמרו ז"ל [ב"ר צ"א, ט'] השטן מקטרג בשעת הסכנה. וכן מ"ש ז"ל [ברכות דף נה.]. שלשה מזכירים עונותיו של-אדם. ופרטים רבים כיוצא בזה.

חקות הדין שלמעלה.

ואולם לכל עניני המשפטים האלה, בכללם ובפרטיהם, חוקים ודרכים מסודרים, כמו שגזרה חכמתו ית' לזמני המשפט ולבחינותיו. כגון מה שאמרו ז"ל, בד' פרקים העולם נידון. ומה שאמרו – בגמרא מס' ראש השנה דף ט"ז ע"א – מלך נכנס תחילה, מקמי דלפוש חרון אף. בהתחלה נכנס המלך, לפני שהכעס יתגבר.

וכן מה שאמרו, תבואה תרי דיני מתדנא. וההפרשים שבין קודם גזר דין, ולאחר גזר דין, וכמה פרטים אחרים כיוצא באלו.

הוא – הרמח"ל – פתח לנו בזה קצת פתח, אם כי איננו מבינים את הדברים בצורה אמיתית, באופן מושלם, כי הכל רוחני ודק מן הדק. אבל שתהיה לנו קצת הבנה בנושא הזה, מהו כל ענין הדיונים בבתי דין, ואת כל הצדדים. למה צריך את זה? הרי הקב"ה יכול לשפוט את הכל ברגע

אחד? על כך הוא אומר, כי הקב"ה סידר את זה בחכמתו הנפלאה.

ולכאורה, מהי המטרה בכך?

ראיתי כי מישוהו – ביאור דרך היחוד, על ספר דרך ה' [שם] – מפרש זאת, הוא קצת נוגע בזה, אבל הדבר עדיין אינו מספיק.

הוא כותב [בהערה 225] כך, הצורך של כל ההדרגה הזו במשפט – כעין מלכותא דארעא – הוא לצורך האדם, כדי "שיבין". אם הדין היה נעשה בבת אחת, הקדוש ברוך הוא היה סותם כל הפיות של-בריות.

נראה שהוא אומר את הרעיון בקצרה. דהיינו, אם הקב"ה פסק כך וכך, לגבי פלוני אלמוני, האדם אינו יכול לבוא בטענה, איך שפטו אותי? הרי לא שמעו את הטענות שלי, לא הסברתי את עצמי. ישנם דברים שהם אינם יודעים. זאת אם היו קובעים לו פס"ד, בלי נימוקים.

זהו מה שכתוב – מעין זה – בגמרא במסכת תענית [דף י"א ע"א], בשעת פטירתו של-אדם לבית עולמו, כל מעשיו נפרטים לפניו. ואומרים לו, כך וכך עשית במקום פלוני, ביום פלוני, והוא אומר הין. הוא מודה כי אמת הדבר.

ואומרים לו חתום, וחותם. שנאמר [איוב ל"ז, ז'] בְּיַד כָּל אָדָם יִחְתָּמוּ.

ולא עוד, אלא שמצדיק עליו את הדין, ואומר להם יפה דנתוני, לקיים מה שנאמר [תהלים נ"א, ו'] לְמַעַן תִּצְדַּק בְּדִבְרֶךָ, תִּזְכֶּה בְּשִׁפְטֶךָ.

כדי שיתברר עי"ז לאדם, ולכל העולם, כי הקב"ה דיין אמת, שופט בצדק. אם היו נותנים פסקידין בלי נימוקים, מבלי לשמוע ולהשמיע את כל הטענות והמענות, ואת כל הצדדים והאפשרויות, היו טוענים כי הפסקים שרירותיים ח"ו. משא"כ כאשר מחוורים את הדברים כשמלה, שמעו את כל הצדדים ואת כל מה שיכול להיות בעניין, ורק אחרי זה פסקו את הדין, אז האדם מודה, נכון, אמת ויציב וכו'. כך, הדבר מקדש את שם ה' בעולם, כי המשפט שלו יתברך הוא צדק ואמת. 'ביד כל אדם יחתום', הנאשם חותם ומאשר שהדבר אכן כך, יפה דנתוני.

שאלה מהקהל: אבל זה מסביר רק את דין האדם בשעת פטירתו, שהוא נוכח שם ויודע כיצד יצא

שערי יצחק – השיעור השבועי

ידידנו הרה"ג יהודה חרזי נר"ו. וע"ע מ"ש בס"ד בסוף תשובתי (בשו"ת ע"י ח"ד סי' 317) בעניין מימרא דריו"ח בן דהבאי, ד"ה ונשאלתי.

האם אומרים את המלים 'צועקים על חטאתם, ולעוונם יבכיו' אשר בפיוט שופט פל הארץ וכו', בשבת וביום טוב. ואיך לנהוג בשבת שובה.

בפיוט שופט פל הארץ וכו' – הנמצא בסידור תורת אבות שבפניכם, בדף י"ח – כתוב כך, מטה פלפי חסד, להטות איש לתתיה. עמך הטה לחסד, גמול נא עליו וחתיה. כתב תו חיים, והיה, על מצחו תמיד.

נקדים ונתחיל עם איזו בעיא, שישנה בבית האחרון, בני עבדיך היום, למקדשך יאתיו. צועקים על חטאתם, ולעוונם יבכיו.

הרי המנהג שלנו הוא, לומר את הפיוט שופט כל הארץ וכו' בכל עשרת ימי תשובה, לפני המהולל וכו'. פותחים בכך, כי זה קשור לתפילת שחרית, כמו שכתוב בתחילתו, ואת תפלת השחר, במקום עולה תעמיד. ואנחנו נוהגים לומר את הפיוט הזה, גם בהושענא רבה, כי אז הוא יום החיתום.

אולם המלים 'צועקים על חטאתם, ולעוונם יבכיו', עוררו חילוקי דעות, האם מותר להזכיר חטאים בשבת וביום טוב. בשלמא בימות החול.

כנראה הראשון שכתב על כך, הוא מהרי"ץ זיע"א, בשו"ת פעולת צדיק [חלק שלישי סימן ער"ה]. מפני שהיו כאלה שטענו, כי כפי שבשבת ויום טוב אסור להתוודות, כך אסור יהיה להגיד את המלים הללו שבפיוט. עונה ואומר על כך מהרי"ץ, כי האיסור הוא, להזכיר חטאים בדרך וידוי. אין איסור להזכיר חטא ועון, מותר להזכיר חטא ועון, רק שלא לומר זאת בתורת וידוי. כי כפי שבשב"ק לא מתוודים, אותו הדבר גם ביו"ט, אפילו בראש השנה, חוץ מיום הכיפורים. מהרי"ץ מביא לכך ראיות, וז"ל שם, לו חכמו ישבילו, שגדולה מזה הם אומרים בשבת ויו"ט, יהי רצון וכו' לטהר מערכי רעיוני וכו' ותחשכני מזדונות, ותנקני משגיגות, ותמחול לי כל עונות וכו'.

מדוע אינכם שואלים, גם על זה? הרי אתם בעצמכם אומרים זאת, א"כ מדוע כאן אתם אומרים שאסור להגיד 'יכפר בעד חטאתכם'?

משפטו. אבל לא את דין ראש השנה לכל באי עולם, שאינם נוכחים שם, וממילא אין שום אדם יודע כיצד יצא משפטו.

תשובת מרן שליט"א: גם אז, מלאכי מרום והצדיקים בגן עדן וכו' שומעים ויודעים. ולאחר פטירתו, יווכח גם הוא עצמו למפרע.

הערה מהקהל: בביאורו של הגה"צ חיים פרידלנדר, פירש זאת באופן אחר.

תשובת מרן שליט"א: תביא את הספר, נעיין ונדבר בלנ"ד בשיעור הבא.

*

דרך אגב, ישנו חידוש מבהיל, שכותב רבי יוסף חיים [בספרו בן יהודע] לגבי הגמרא הזאת, מהו העניין הזה, 'מצדיק עליו את הדין, ואומר יפה דנתוני'?

וזה לשונו שם, הכוונה, אף על פי שיש חכם מתיר הדבר, כי על הרוב למטה ימצא הללו אוסרים והללו מתירים, יפה דנתוני כסברת האוסרים דהלכה כוותיהו.

לפעמים פסק הדין יוצא לרעה, והאדם טוען אבל מה רוצים ממני? אני עשיתי כפי דעת חכם פלוני. הוא אמר כי הדבר מותר, מה שהנני עושה. ברם, סליחה, יש לך טעות. נכון שכך אמר אותו חכם פלוני, אבל ההלכה אינה כמותו. ישנם כללים בהלכה. דהיינו, האדם אינו יכול 'להיתפס' על משהו מסויים, ולהמציא לו תירוצים.

כך הגרי"ח כותב. מלבד זה, הוא אומר שם כמה פירושים על כך, וזהו אחד מן הפירושים. כנראה שהוא בא להסביר בכך את הכפילות, 'מצדיק עליו את הדין, ואומר יפה דנתוני'. דהיינו, הוא לא סתם מצדיק עליו את הדין, אלא מודה שהוא יפה, הפס"ד הזה הוא מנומק.

צריכים לדעת זאת. שהאדם לא יסתמך לקולא על כל מיני ספרים שאינם מוסמכים, או להיתלות באיזה חכמים אשר לא נפסקה ההלכה כמותם. אלא ינהג על פי כללי ההלכה, כפי מה שנפסק למעשה. האדם אינו יכול לומר, שיש לו תירוצים, אם הם נבובים.

כך עכ"פ לפי אחד התירוצים של הגרי"ח, ומפליא שזה נראה לכאורה פשוט וברור בעיניו, ואולי יש עוד צורך לפרטים נוספים בעניין. ונעיין הקדמת האגרות משה או"ח חלק א'. הוספת

גם בסדר היום דמנחה שבת, אומרים 'ישוב ירחמינו, יכבוש עונותינו, ותשליך במצולות ים כל חטאתם'.

אשר יאמר כי הוא זה, שלא אסרו אלא דרך וידוי ממש, שיאמר חטאתי עויתי פשעתי. גם בפיוט שופט כל הארץ, שאומרים בשבת וראש השנה, הרבה מזה. ישנן לשונות של 'חטאים'.

מהרי"ץ לא עורר לגבי הנושא הזה, את עניין אמירת 'צועקים על חטאתם, ולעונם יבכיו', שישנה כאן איזו בעייה, אם כי הוא מזכיר באופן כללי שאומרים זאת 'בשבת וראש השנה'. משמע, שגם כאשר חל ר"ה בשבת, אפשר להגיד את זה. אם מהרי"ץ מדבר רק לגבי שבת ור"ה, אזי הדבר פשוט, כי כשחל ר"ה בשבת ג"כ צועקים על חטאים. כידוע, כך התקבל המנהג. חוץ משיטת הגר"א, הסובר בהיפך כנודע. ואנחנו לא נוהגים כמותו. מקובל שבראש השנה בוכים, אפילו הרבה. ואפילו מעוררים בכי. ואדרבה, רבינו האר"י ז"ל כותב, כי מי שאינו בוכה, הדבר מראה שנשמתו אינה טובה. זהו סימן לא טוב. מתי שהאדם מתעורר בבכיה, שידע כי אז דנים אותו בשמים. בכל אופן כך התקבל, שאפי' בר"ה שחל בשבת, בוכים. א"כ אין שום קפידא להגיד גם אז, 'צועקים על חטאתם, ולעונם יבכיו'.

אבל מה לגבי שבת שובה? הרי אז לא בוכים?

כתבתי בס"ד בשלחן ערוך המקוצר [סי' קי"א סעיף ג'], כי שם צריכים לשנות את הנוסח. במקום 'צועקים על חטאתם, ולעונם יבכיו', יש לומר תמורתו את הנוסח השני, אשר מופיע בסידורים אחרים, 'שופכים את שיחותם, ולחייהם יבעיו'. וזה כלשון הפסוק [תהלים ק"ב, א'] תִּפְלֶה לְעֵנִי וְגו' וְלִפְנֵי יְיָ יִשְׁפָּךְ שִׁיחוֹ'.

ממהרי"ץ אין ראיה מפורשת על כך, כי הוא מדבר לגבי שבת וראש השנה, ולא לגבי שבת סתם. וכבר רבים דנו בנושא הזה.

ב'נוה צדיק' [על שו"ת פעו"צ שם] בני הרה"ג משה שליט"א הרחיב קצת על העניין הזה, וכתב [באות ד'] בזה"ל, ולכאורה לדעת רבינו המחבר, מה שאומרים בני עבדיך "היום" למקדשך יאתיו, צועקים וכו', אף דבשבת אין צועקים על העוונות, לא מקרי דובר שקרים,

דמ"מ ימים אלו צועקים בהם על העוונות בכל שנה ושנה, אף דבאותו יום ממש שהוא שבת אין צועקים.

הנני רק סתם מעיר, כי הדבר תלוי, באיזו שבת? אם חל ראש השנה בשבת, אזי כן צועקים. רק שאנחנו מדברים, לגבי שבת שובה. זאת הנקודה העיקרית.

ישנו דבר הדומה לזה, כאשר חל ר"ה בשבת, חתימת ברכת 'שופרות' היא כך, שומע קול תרועת עמו ישראל 'היום' ברחמים. לכאורה, כיצד אומרים 'היום'? הרי היום – בשב"ק – אין תרועה?

על כך אומר מהרי"ץ, שתי תשובות. ישנם כאלה אשר רצו למחוק זאת, לא להגיד את המלה 'היום', אלא רק 'שומע קול תרועת עמו ישראל ברחמים'.

וז"ל מהרי"ץ בעץ חיים [ח"ג דף ע"ח ע"ב], כתב מהריק"ש, ובשבת לא יאמר 'היום', ע"ש.

ואין למחוק גירסת 'היום'. דאפשר דהכוונה שהוא שומע ביום זה בכל שנה ושנה, קול תרועת עמו ישראל ודו"ק. וכן כתב הרב פרי חדש סימן תקצ"ב.

דהיינו, אין הכוונה לגבי היום הזה, כעת ממש, אלא לגבי סתם שאר ראש השנה, אשר חוזר בכל שנה ושנה. א"כ כאשר אומרים 'היום', הכוונה ליום ראש השנה רגיל.

עוד כתב, אי נמי, מצי לקיומי יום תרועה בפה. 'תרועה', לא חייב שזה יהיה בשופר. ע"ד שנאמר הָרִיעוּ לִי כָּל הָאָרֶץ [תהלים ק', א']. וַיִּרְעוּ הָעָם תְּרוּעָה גְדוֹלָה [יהושע ו', כ']. תרועה היינו, שעושים קול רעש. אין חובה שזה יהיה דוקא בשופר. א"כ ביום הזה – ראש השנה – בודאי שאנו מתפללים, מריעים בקולות התפילה.

דרך אגב, את התירוץ הראשון, כתב מהרי"ץ מעצמו. ואחר כך הוא כתב, 'וכן כתב הפרי חדש'. את התירוץ השני, הוא כתב בשם הפר"ח. מובן א"כ, כי למהרי"ץ זיע"א – עוד לפני שראה את הפר"ח – היה נראה לו מדנפשיה התירוץ הראשון.

ברם האמת היא, כי ישנו קצת חילוק ביניהם. מה שמהרי"ץ כותב, 'וכן כתב הפרי חדש', זה לא בדיוק כפי שכתב הפר"ח. ישנו הבדל דק.

שערי יצחק – השיעור השבועי

עכ"פ לגבי מה שכתב בינו צדיק' שם בסוף, יוצא שלפי התירוץ הראשון, שומע קול תרועת עמו ישראל 'היום' ברחמים, אין הכוונה 'היום' בפועל כעת, אלא על ראש השנה בשאר זמנים כשאנו חל בשבת, וממילא אפשר להגיד זאת גם בשבת. א"כ גם בנדון דידן אפשר להגיד, בני עבדיך 'היום' למקדשך יאתיו, צועקים על חטאתם ולעוונם יבכיו, שאין הכוונה על עכשיו, על ראש השנה הזה, אלא על כל שאר השנים.

אבל הוא מסיים, כי סוף סוף ישנו הבדל. שם מדובר לגבי 'מטבע ברכה', ולשנות את מטבע הברכה, למחוק את המלה היום, זהו דבר שאינו פשוט. אם אנשי כנה"ג קבעו כך את הנוסח, אינך יכול לבוא ולשנות. משא"כ נד"ד, שזהו רק פיוט. כי אם המדובר בפיוט, אזי עדיף לבחור דרך, לצאת מכל החששות והספיקות. ויפה כתב. יישר חיליה לאורייתא.

כך הוא כותב בסוף, ומ"מ לא דמי כל כך, דהתם איכא קפידא טפי שלא לשנות נוסח חתימת הברכה שקבעו חז"ל, משא"כ הכא דהוא פיוט בעלמא. בפרט דיש נוסחאות אחרות תמורת צועקים וכו', שופכים את שיחותם ולחיייהם יבעיו.

ולמעשה כבר העלה אאמו"ר שליט"א בש"ע המקוצר שם, שאין לשנות בלשון הפיוט כלל, זולת בשבת שובה בלבד, יש לומר שופכים את שיחותם וכו' במקום צועקים וכו' ע"ש עכ"ל. כי מומלץ לצאת מן הספק הזה.

ובלנ"ד עוד נרחיב בזה, בשיעור נוסף.

בפיוט הנז"ל, לאחר המלים 'מטה כלפי חסד, להטות איש לתחיה', יש להוסיף את המלים 'שמע קולו וישמעו, משאול תחתיה'. אין להתפלא על כך שישנן טעויות בפיוטים, ודוגמא לכך מן הפיוט של'חתן.

מה שנשאר לנו לתקן, הוא בבית השני. את הפיוט הזה, שופט כל הארץ וכו', חיבר מהר"ר שלמה בן גבירול, מגדולי הפייטנים הראשונים. ומשום מה, הפיוט הזה לקה ביתר וחסר. או שהוא בעצמו חיבר אותו, בשתי מהדורות, ועשה שינויים ותיקונים, או שחכמים אחרים אחריו עשו בו משום שינויים והוספות.

בטעות נכתב שם שזה בסימן תקצ"ב, אבל זה בפר"ח סימן תקפ"ב.

וז"ל הפרי חדש שם, כיון שבשאר שנים הוא יום תרועה, אעפ"י שבשנה זו אינו יום תרועה, אין בכך כלום. וכן יש ליישב כשחל ראש השנה להיות בשבת, לומר שומע קול תרועת עמו ישראל היום ברחמים.

אי נמי, מצי לקיומי יום תרועה בפה. זאת התשובה השנייה.

לשון הפרי חדש, 'אין בכך כלום', פירושו כי אין בכך שום שאלה. דהיינו, לפי דבריו זה 'חלק'. אולם מהרי"ץ כתב זאת, עם קצת הסתייגות, בלשון 'ואפשר'. דהיינו, יכול להיות.

זאת הסיבה, שהנני מדייק זאת. ראשית, ר"ל כי התירוץ הזה היה לו לבד, מעצמו, עוד לפני שראה את דברי הפר"ח. כי סוף סוף, ישנו הבדל ביניהם.

ועוד. בזמנו [בשיעורי מוצש"ק חוקת ובלק, פינחס, עקב, בשנתנו זו] דיברנו בס"ד בעניין נישואין בימי העומר, גם שם מהרי"ץ הביא את הרדב"ז ואת הפרי חדש, בסגנון כזה 'וכך פסק', ואמרנו כי בעצם זה לא אותו הדבר.

מהרי"ץ כתב, וכשיש סיבה, כגון דא, שרי. וכן עשינו מעשה כאן. וכן פסק הרדב"ז וספר שתי ידות והפר"ח ז"ל. ברם אמרנו שישנו הבדל, כי ממהרי"ץ מובן שהוא מתיר אפילו בלי למעט בשמחה. לעשות נישואין רגילים. אבל הם – הרדב"ז והפר"ח – אומרים, למעט בשמחה. כי מהרי"ץ סובר, שזהו היתר גמור.

הדבר יוצא בדיוק ההיפך מנדון דידן. בעניין דלעיל מהרי"ץ סבר שהדבר 'חלק', ואלו הם אומרים זאת קצת בהסתייגות. ובנדון דידן, מהרי"ץ מסתייג, ואלו אצל הפר"ח זהו דבר פשוט שמותר.

בכל אופן, מהרי"ץ מצא לנכון להבדיל קצת בין הדברים, מכיון שהם לא בדיוק משתווים – במאת האחוזים.

ובעיקר העניין, כשכותב מחבר איזה ספר חידוש מעצמו, ומסיים ושוב מצאתי, עמש"כ בס"ד בעיני יצחק על שעה חלק חושן המשפט סי' רכ"ב אות נ' דף ק"צ ד"ה ובשדין.

לא ברור, מה בדיוק קרה. כי במקור, עכ"פ בתכאליל הקדמוניות, הפיוט הוא רק בן ארבעה בתים, ר"ת של שמו שלמ"ה. לא ששה בתים כמו אצלינו כיום. וכמו כן, זהו אינו הנוסח שלנו בדיוק, מה שאומרים היום. למשל בבית השני, לובש צדקה ומעטה וכו', אלה שעושים זאת פיוט קצר יותר, במקום לובש צדקה ומעטה וכו', הם אומרים כך, לזעקת עמך הקשב, אשר עינו בוכיה. וידאג מחטאתו, לפני רב עליליה. מלים אחרות בכלל. ואין את שני הבתים האחרונים כלל.

אולי זהו מה שגרם לשאלות, במשך הדורות. כיון שהקדמונים לא אמרו את שני הבתים הללו האחרונים, אזי כאשר התחילו לומר אותם התעוררו השאלות.

בכל אופן, כפי שהפיוט התקבל אצלינו, איך שהוא לפנינו, וכך הוא בכת"ק של מהרי"ן, הבית הזה, מטה כלפי חסד וכו', חסד בו משהו. הוא פגום. וזה כך בכל הסידורים שלנו. לא רק בתורת אבות.

האם הינכם שמים לב, מה חסר?

תראו כי כל בית – בכל ששת הבתים – הוא מורכב מארבעה חלקים. למשל, שופט פל הארץ, ואותה במשפט יעמיד – יש כאן דלת' וסוגר'. ועוד שלוש דלתות ושלושה סוגרים – נא חיים וחסד, על עם עני תצמיד. ואת תפלת השחר, במקום עולה תעמיד. עולת הפקר, אשר לעולת התמיד. בכל בית, יש ארבע דלתות, וארבעה סוגרים.

אותו הדבר, בבית המתחיל במלים לובש צדקה ומעטה וכו'. אולם בבית המתחיל במלים מטה כלפי חסד וכו', חסר פסקא אחת. גם בהמשך, הטיבה ברצונך וכו', ישנן ארבע פסקאות, וכן כולם, ולכל אחד דלת וסוגר. רק בבית הזה, מטה כלפי חסד וכו', חסרה פסקא.

על כן חושבני, כי צריכים להשלים זאת.

בשנים שעברו, לקחתי מן הפיוט השני את המלים וידאג מחטאתו, לפני רב עליליה. הכנסתי אותן לאחר תיבת לתחיה, לומר כך, מטה כלפי חסד להטות איש לתחיה, וידאג מחטאתו, לפני רב עליליה, עמך הטה לחסד וכו'.

אמנם ידעתי שזה לא הכי מוצלח, אבל לא היתה לי ברירה. כי בעצם, זה לא מתאים פה. מטה כלפי חסד, להטות איש לתחיה, כל אדם באופן פרטי. ואנו מבקשים, עמך הטה לחסד וכו', שזה יהיה גם כלפי עם ישראל, באופן כללי. לא רק הפרט, אלא גם הכלל. כשנכנס באמצע, וידאג מחטאתו וכו', דהיינו שאעפ"כ האדם ידאג מחטאתו וכו', ולא יסמוך על מה שהקב"ה מטה כלפי חסד, זאת לא הנקודה כעת, וגם מפסיק בין הפרט לבין הכלל.

אבל השנה, הקב"ה חיזקני ואימצני, והתאמצתי למצוא משהו יותר מתאים, יותר טוב, להגיד מלים אחרות.

בעבר, לקחתי מן הפיוט ההוא, וחיברתי אותן לפה. אולם כעת, הייתי צריך להמציא מלים מעצמי, לפי המשקל.

וכך נלע"ד שיש לומר, מטה כלפי חסד, להטות איש לתחיה. ישמע קולו ווישיעו, משאול תחתיה. ואז זהו המשך, לעניין מטה כלפי חסד, להטות איש לתחיה – דהיינו להציל אותו מדינה שלגיהנם, על ידי שישמע קולו ווישיעו, משאול תחתיה. כמו כן, עמך הטה לחסד. המשכנו את הנושא, ולא עברנו לנושא אחר.

ואכן בכל אופן, לפי מקור העניין, זהו מה שצריך להיות.

הרי לגבי העניין של מטה כלפי חסד, מובא בגמרא במסכת ראש השנה [דף י"ז ע"א], כי מדובר לגבי אדם שהוא בינוני, שהזכויות שלו והחובות שלו שוקלים אותו הדבר. צדיקים גמורים, נחתמים לחיים. והרשעים, למיתה. ומה לגבי בינונים? אומרת הגמרא שם, בית שמאי אומרים, בינונים נחתמים למיתה.

וז"ל הגמרא שם, ב"ש אומרים, ג' כתות הן ליום הדין. אחת של צדיקים גמורים, ואחת של רשעים גמורים, ואחת של בינוניים. צדיקים גמורים, נכתבין ונחתמין לאלתר לחיי עולם. רשעים גמורים, נכתבין ונחתמין לאלתר לגיהנם וכו'.

בינוניים, יורדין לגיהנם, ומצפצפין ועולין. הם צועקים ובוכים מיסורים, ואח"כ הם עולים. אבל הם צריכים לרדת לגיהנם קצת. כך דעת בית שמאי. אולם בית הלל אומרים, ורב חסד מטה

שערי יצחק – השיעור השבועי

יהיה. אבל כך לכל הפחות בנתיים, בכדי שהבית הזה לא ישאר פגום וחסר. על פי הגמרא דלעיל, בניתי את המלים הללו. אולי מישוהו יטען, כי בהמשך אפשר להוסיף, אחרי המלים עמך הטה לחסד וכו'. עכ"פ לעת עתה, זהו מה שנראה לענ"ד.

*

ואל תתפלאו על כך, שישנן טעויות בפיוטים. כי לא שמים לב. האם אתם יודעים ומבינים, מדוע לא הרגישו בטעות דלעיל? נראה לי שהתשובה היא, כי סגנון הבית הוא מטעה. כביכול הפיסקא השלישית היא, 'כתוב תו חיים והיה'. 'לתחיה', 'זחיה'. כביכול 'זחיה' זהו השלישי.

אבל זה לא נכון, כי הרי תמיד יש דלת וסוגר, א"כ זהו השלישי. רק בגלל שכאן זהו חרוז, ע"כ חושבים כי כביכול זה משלים. רק 'במקרה' יצא כאן חרוז, ואז כביכול זהו החרוז הרביעי. אבל הדבר אינו נכון, כי זה מקביל אל המלים 'זהם יעלו לזכרון, לפני ה' תמיד'. כתוב תיו חיים והיה, על מצחו תמיד'.

הערה מהקהל: זה לא במקרה, אלא כך הוא בכל בית, שהדלת של פיסקא אחרונה מסתיימת בתיבה המתחרזת עם כל הסוגרים של אותו בית, וכמו בפיוטים רבים אחרים.

תשובת מרן שליט"א: הצדק עמך. דבריד נכונים. ומכל מקום, הבית הראשון, שונה.

שאלה מהקהל: מה כתב מחבר הפיוט בעצמו? תשובת מרן שליט"א: קשה לדעת. כפי שאמרתי לכם, ישנן הרבה נוסחאות בפיוט הזה. יש בסידורים בלבולים. אם תעיין בסידורי הספרדים, תראה כי מה שאצלנו ישנן ארבע פיסקאות בכל בית, אצלם יש רק שלוש בכל בית. גם בבתי האחרים. הנני רק אומר, כי לפי מה שאצלנו, שישנן ארבע, צריכים להשלים. מה המחבר עצמו עשה, את זאת צריכים לבדוק בספרים ישנים קדמונים. אני לא יכול לעשות משהו אחר לגמרי, זהו מה שהתקבל, רק להשלים את זה.

עכ"פ, אין לתמוה על כך.

ישנו דבר, אשר רבים אינם שמים לב אליו, בפיוט של-חתן [תראו בסידור תורת אבות שלפניכם, בדף רכ"ז], חתן נעים וכו'. כמה פיסקאות, ישנן בכל בית?

כלפי חסד. הבינוני אינו יורד לגיהנם כלל, כי הקב"ה מטה את הכף כלפי חסד.

ועליהם אמר דוד [תהלים קט"ז, א'] אֶהְבֵּתִי כִּי יִשְׁמַע יְיָ אֶת קוֹלִי. ועליהם אמר דוד כל הפרשה כולה, דְּלוֹתִי וְלִי יְהוֹשִׁיעַ.

הקב"ה מטה כלפי חסד, דהיינו כפי שפירש"י שם, הואיל ומחצה על מחצה הם, מטה את ההכרע לצד זכות, ואין יורדין לגיהנם.

ההלכה כמובן בבית הלל, כמו תמיד. וע"ע רמב"ם פ"ג מתשובה הלכה ה', ראב"ד וכסף משנה שם.

מכאן יסדתי את המלים דלעיל, 'ישמע קולו' – כמו שכתוב אֶהְבֵּתִי כִּי יִשְׁמַע יְיָ אֶת קוֹלִי. 'וישיעו' – וְלִי יְהוֹשִׁיעַ.

'משאול תחתיה' – שיציל אותי, שלא לרדת לגיהנם.

מטה כלפי חסד, להטות איש לתחיה. ישמע קולו וישיעו, משאול תחתיה.

נותן טעם לשבח, כשנצרף לכך ביאור הגר"ח בס' בן יהודע על הגמ' בר"ה שם [ד"ה ועליהם] וזה לשונו, אמנם מה שאמר ועליהם אמר דוד, אהבתי כי ישמע יי', קאי על פסוק זה בלבד. כי דוד המלך ע"ה אמר פסוק זה כנגד כת זו הבינונים, לשלול נפשו ולהוציא עצמו מכלל הכת הזו, והיינו כי הקב"ה יתאוה לתפילת הצדיק, ואינו אומר 'תנו לו, ואל אראה פניו'. אך זה דוקא בצדיקים גמורים. אבל אלו הבינונים, אינם זוכים לכך, אלא יתן להם בקשתם קודם ששאלו. ולזה אמר דוד המלך ע"ה, אהבתי כי ישמע יי' את קולי תחנוני, ר"ל אני אוהב ומשתוקק להיות מכת צדיקים גמורים, שהקב"ה יתאוה לתפילתי וירצה שישמע קול תחנוני, ולא מכת הבינונים שאומר כנגדם 'תנו לו ואל אראה פניו'. ולזה אמר ועליהם אמר דוד אהבתי, פירוש, כנגדם אמר זה, שרצה לשלול עצמו מהם. כי אלו שהם בינונים, ואין ניצולים אלא על ידי מדת החסד, אין להם מעלה שיהיה הקב"ה מתאוה לתפילתם עכ"ל. והדברים מאירים ומזהירים.

כך הנני מציע, לפי מה שאני חושב טוב ונכון. ואם מישוהו ימצא משהו לתקן עוד יותר טוב, ברוך

יברכך האל משמי עליה, אחת. בממון ובשם בפריה ורביה, שתיים. אשתך תהיה כגפן פוריה, שלוש. כן יבורך גבר ירא יי, ארבע. ופתאום אח"כ, בהמשך, לראשו יצוה ברכות עצומות, אחת. ויטע בכל עת כנהר שלומות, שתיים. יזכה ויראה ישועת יי, שלוש. חסרה פיסקא אחת.

שאלה מהקהל: אבל גם הבית שאח"כ, ישמח וכו', זה רק שנים?

תשובת מרן שליט"א: האמת היא, כי ישמח וכו', זהו פיוט אחר נוסף. אלו שני פיוטים שונים, רק שאנחנו מחברים אותם ביחד. חתן נעים וכו', יברכך האל וכו', זהו פיוט אחד. ישמח חתני וכו', זהו בעצם פיוט חדש. ולכן הבית הראשון הוא רק בן שני בתים, כמו הבית הראשון של פיוט חתן נעים, כמו שמצוי בפיוטים רבים. שדי וכו', לראשו וכו', קום חתן וכו', זהו הפיוט השני.

בעת הנני מבין, מדוע לא שמו לב לכך. הם אמרו, טוב, הנה אם יש פה שנים, אזי לא מפריע שבזה יש רק שלוש. הם לא התייחסו, כי בלאו הכי ישנו כאן כמו בלבול. אבל מי שידע, אין פה בלבול. זה מדויק. כי פשוט, אין קשר. אלו שני פיוטים, שחיברו אותם.

הערה מהקהל: גם בבית האחרון, קום חתן וכו', ישנן רק שלוש פיסקאות.

תגובת מרן שליט"א: קום חתן לקרוא בתורה, קום במהרה וכו'. אבל שם זה בלאו הכי ארוך, כי מוסיפים ברוך אתה בבואך, וברוך אתה בצאתך.

הערה מהקהל: זה חלק מאותו הפיוט? כי אני שומע ספרדים שאומרים ישמח חתני וכו', ואומרים עד המלים יזכה ויראה ישועת ה'.

תגובת מרן שליט"א: לא משנה.

העיקר הוא, שחסר פה בפיוט. ולא רק בתורת אבות, אלא בכל הסידורים שלנו, או עכ"פ ברובם. אבל בעניין זה, זאת איננה המצאה שלי, כי בסידורי הספרדים הפיוט מושלם נכון, כי אחרי המלים ויטע בכל עת כנהר שלומות, הם מוסיפים ב'א יבוא ברנה נושא אלומות, ובסוף יזכה ויראה ישועת יי. וכך אני נוהג.

המשך בעניין אמירת קדיש אחרי והוא רחום וגו' תהלה לדוד וגו', במנחת תעניות ובאשמורות (סליחות), ושתי שאלות לגבי מנהגינו בעניינים הללו. ביאור שבעת הכללים לשיטת רבינו הרמב"ם בעניין הקדישים, ועל פי זה הבנת קושיית חכמי תימן לרבי יהושע הנגיד.

הבאנו בס"ד [שיעור מוצש"ק עקב, כי תצא, כי תבוא, שנתנו זו] את השאלה של רבי דוד בן עמרם, לרבי יהושע הנגיד, מצאצאי הרמב"ם.

הוא דור חמישי להרמב"ם. סדר השושלת, רבי יהושע, בה"ר אברהם, בה"ר דוד, בה"ר אברהם, בן רבינו משה בן מִימון.

שאלו אותו חכמי תימן עשרות שאלות שהיו להם על החיבור של-רמב"ם, ואחת מן השאלות [הובאה בתשובות ר' יהושע הנגיד, דף ס"ז ס"ח] היתה כדלקמן, הִיש לומר במנחת תעניות קדיש אחרי והוא רחום ותהלה לדוד לפני הוצאת ס"ת, או לא.

המדובר לגבי קדיש, שלפני קריאת ס"ת, שאיננה בימים רגילים, רק בתעניות.

שאלה שנייה.

וכמו כן בעשרת ימי תשובה, הִיש לומר קדיש בלילה לפני דברי תחנונים, או לא. וזה, משום שהמנהג אצלנו לומר לפני התחנונים, והוא רחום תהלה לדוד, ואחרי זה קדיש. והביאו ראיה לדבריהם, שוהוא רחום ותהלה לדוד, נקראים תחנונים.

ישנן כאן שתי שאלות. א' האם לומר קדיש במנחת התעניות אחרי והוא רחום וגו', כמו ביום רגיל שאומרים במנחה קדיש אחרי והוא רחום, או שלא, כי כאן יש אח"כ קריאה בס"ת, ואחרי הקריאה בס"ת ישנו בלא"ה קדיש.

ושאלה שניה, כאשר אומרים סליחות בעשי"ת, האם לומר קדיש אחרי והוא רחום וגו'. הם כתבו בשאלתם, 'המנהג אצלנו לומר'. 'והביאו ראיה, שוהוא רחום ותהלה לדוד נקראים תחנונים'.

עוד מעט נסביר בס"ד, מה רצונם להגיד? שזה נקרא 'תחנונים', ולכן מה? עכ"פ מובן כי זאת סיבה להגיד קדיש. זהו הסגנון שלהם.

והוא ענה להם, תשובה. אין אומרים קדיש ביום שמוציאין בו ספר תורה במנחה, אלא אם כן קדם לו סדר היום, כגון מנחת שבת, הואיל

שערי יצחק – השיעור השבועי

המנהג, הם הפסיקו זאת. אבל בדורות שאחריו, חזרו לאמרו.

אמנם הוא – מהר"י בשירי – לא העתיק את לשון ר"י הנגיד בדיוק, אלא שינה קצת. כנראה שבכוונה. או אולי היתה לפניו נוסחא אחרת.

והוא – הריב"ם – ממשיך ומעורר יפה בזה"ל, אמנם יש לתמוה מעט על מהר"י בשירי שהעתיק דברי ר"י הנגיד בשתיקה, שהרי ר"י הנגיד הולך בשיטת הרמב"ם זקנו, הסובר שאין לומר קדיש אחרי אשרי גרידא, כגון במנחת התענית. (ומה שאומרים קדיש בכל מנחה אחרי אשרי, הוא מפני שלשיטת הרמב"ם יש לומר קדיש קודם כל תפילה). אך בכל התפא"ל, אפילו הקדמוניות ביותר (ובכללם התכאליל של מהר"י בשירי) ללא יוצא מן הכלל, כתבו לומר קדיש מיד אחר אשרי דמנחת התענית, ומנחת ת"ב, עוד קודם הוצאת ס"ת, ושוב כתבו לומר קדיש אחר החזרת ס"ת, קודם תפילת העמידה.

בקיצור, ישנה סתירה. תחליטו. אם אתם הולכים כפי שיטת הרמב"ם ורבי' יהושע הנגיד, ואינכם אומרים קדיש אחרי והוא רחום באשמורות, א"כ גם בתעניות אל תגידו קדיש אחרי והוא רחום. כיצד הם קיבלו את דבריו לחצאין? ובפרט שזה גם באותה התשובה. איך את הקדיש הזה הם הורידו, ואת הקדיש שאחרי והוא רחום בתעניות, הם השאירו?

זאת שאלה אחת.

שאלה שניה, למעשה כפי איך שהתקבל אצל כולם בדורותינו, שאומרים קדיש זה, לכאורה מה נפשך? הרי הקדישים שלנו, הולכים כפי שיטת רבינו הרמב"ם, פתאום פה אנחנו עושים לא כמו הרמב"ם? משהו כאן בלתי מובן.

ברצוני בעזה"י להסביר את העניין הזה. ישנן כאן כמה שאלות. בנתיים אמרנו שתי שאלות, א' כיצד הם עשו חילוק בין הסליחות לבין התעניות? מדוע פה אמרו, ופה לא אמרו?

ב' כיצד אנחנו אומרים קדיש בסליחות אחרי והוא רחום, למרות שכל הקדישים שלנו הם לפי שיטת הרמב"ם? איך אנחנו פוסחים על שתי הסעיפים?

והקדיש הוא על סדר היום שקדם לו. אבל יום שאין בו סדר היום, כגון מנחת תעניות, אין אומרים קדיש אלא אחרי החזרת ספר תורה. אחר כך מתפללים מנחה.

ולגבי השאלה השנייה, בעניין קדיש אחרי תהילה לדוד, כאשר אומרים סליחות, על כך הוא ענה להם בזה"ל, אבל אמירת קדיש בעשרת ימי תשובה לפני דברי תחנונים, אין לאמרו, ואין צד של היתר באמירתו. אסור לומר קדיש. אי אפשר להגיד קדיש סתם.

והטוען שתהלה לדוד תחנונים, יש לומר לו, הן תודה שכל הבקשות והתחנות שאומרים לאחר קדיש הם תחנונים. למה אם כן נחלק בין תחנונים ותחנונים בקדיש.

מה אתם אומרים? ש'הוא רחום' זה תחנונים? בסדר. גם אם נקבל זאת, אבל הרי גם ההמשך הוא בודאי תחנונים. כל הסליחות שאחר כך, הם תחנונים. א"כ למה להפריד בין התחנונים, בקדיש?

נתברר איפוא, שאין לומר קדיש אלא אחרי כן, כפי המנהג הפשוט. רק בסוף הסליחות יהיה קדיש, אבל לא אחרי והוא רחום.

להלכה ולמעשה, דרך כלל לא התקבל אצלינו העניין הזה, כפי שכבר דיברתי בס"ד בשיעורים הקודמים [מוצש"ק כי תצא וכי תבוא, וכן בשיעור מוצש"ק ויצא, שנתנו זו, אבל ישנם שכן התקבל אצלם. יש [ספרין] תכאליל, שבאשמורות – סליחות אין להם קדיש אחרי והוא רחום, אלא רק בסוף. כך זה גם בתפא"ל של מהר"י בשירי, אשר הובא בתכאליל פעמון זהב [בדף י"ב], לידידנו הרה"ג יהודה בן משה הי"ו, וזה לשונו, אמירת קדיש לפני התחנונים, לא נדע לו טעם. והוא העיקר השלם והנכון. אבל אחריהם, צריך. וזהו מנהג.

הוא – הר"י בן משה – כותב על כך בהערות שבסוף הספר [שם דף תרמ"א אות קמ"ח] בזה"ל, הדברים הללו, הם קיצור דברי רבינו יהושע הנגיד בתשובתו לחכמי עדן.

דהיינו, מהר"י בשירי, ועוד כמה חכמים לשעבר, קיבלו את השיטה הזאת, והורידו את הקדיש הזה. למרות שמעידים כי מקודם לא היה כך

בכדי להבין זאת, נתחיל עם לשון הרמב"ם בסדר התפילות. וזה לשונו, שליח ציבור אומר קדיש לעולם קודם כל תפילה ואחר כל תפילה. ואחר שאומר סדר היום, בכל עת שיאמר סדר היום, יתחנן מעט ויאמר קדיש. וכשישלים לקרות בתורה. ובכל עת שיתחנן בדברי תחנונים, כשיגמור תחנוניו יאמר קדיש.

נוסח הקדיש. יתגדל ויתקדש וכו'.

קדיש בתרא. כל קדיש שאומר שליח ציבור אחר שגומר התפילה וכו'.

קדיש דרבנן. כל עשרה מישראל או יתר שעוסקין בתלמוד תורה שבעל פה, ואפילו במדרשות או בהגדות, כשהן מסיימין אומר אחד קדיש בנוסח זה: יתגדל ויתקדש שמיא רבא. דעתיך לחדתא עלמא וכו'.

הרמב"ם כאן, באופן קצר ותמציתי כדרכו בקודש, הקיף את כל עניין הקדישים.

הוא נתן לנו פה שבעה כללים, של קדישים.

יש הרי קדיש רגיל עד לעילא, מה שנקרא חצי קדיש, ולגבי הקדיש הזה הרמב"ם אומר לנו חמשה אופנים, 'קודם כל תפילה, ואחר כל תפילה'. לא מתחילים תפילת העמידה, אלא רק עם קדיש. וגם אחריה אומרים קדיש. לגבי מנחה וערבית, זהו דבר פשוט. בתפילת מנחה אומרים קדיש לפני התפילה, וגם אחרי התפילה – לאחר נפילת אפים – אומרים קדיש. אי אפשר להגיד קדיש לפני נפילת אפים, כי נפילת אפים צריכה להיות סמוכה לתפילה.

כמו המעשה הידוע ברבי אליעזר בן הורקנוס, בבבא מציעא דף נ"ט ע"ב, כתוב שאשתו לא הניחה לו ליפול על פניו, כדי שלא יתפלל ויבקש דין שמים נגד רבן גמליאל אחיה. לכאורה, מה הפירוש? וכי היא שמרה עליו כל הזמן? אלא התשובה היא, כי היא דיברה איתו מיד אחרי התפילה, ואז ממילא הוא כבר לא היה יכול להגיד נפילת אפים, כי אסור להפסיק ביניהם. או שגם אם הוא יגיד נפילת אפים, זה כבר לא מועיל, מכיון שכבר היה הפסק. נפילת אפים צריכה להיות סמוך לתפילה.

וגם בערבית, יש קדיש לפני וקדיש אחרי. ואותו הדבר, בתפילת מוסף.

ובתפילת שחרית, יש ג"כ קדיש אחרי, אבל יש גם קדיש לפני, והוא הקדיש שאומרים לפני ברכת יוצר. הקדיש שאומרים אז, פירושו שזהו הקדיש שלפני התפילה. כי אי אפשר להגיד קדיש אחרי גאל ישראל, מפני שצריך להסמך גאולה לתפילה. משא"כ בערבית. ממילא הקדימו אותו, לפני כן. א"כ הקדיש הזה הוא בעצם הקדיש שלפני התפילה.

דהיינו, הרמב"ם מפרש כי הקדיש במנחה, אחרי והוא רחום, הוא לא בגלל הפסוקים שאמרנו, והוא רחום וגו'. הקדיש אינו חוזר על הפסוקים שאמרנו, אלא הוא פתיחה לתפילת העמידה. הרמב"ם סובר, כי תמיד אין קדיש על פסוקים, אלא רק על תורה שבע"פ. על תורה שבכתב, אין קדיש.

אם כן, יש לנו כבר שני כללים.

הכלל השלישי, 'אחר שאומר סדר היום, בכל עת שיאמר סדר היום. דהיינו 'קדושה דסדרא'. זאת הפיסקא שלובא לציון וכו', לפי שזהו ג"כ דבר חשוב מאד, כפי שכתוב בגמרא בסוף מסכת סוטה, אָמַאי מְקִיִּים עֲלֵמָא? אַקְדוּשָׁה דְסִדְרָא, וְאַמֵּן יְהִי שְׁמִיָּה רַבָּא דְאַגְדָּתָא. לכן כאשר אומרים סדר היום, צריך לומר אחרי כן קדיש. לכן הרמב"ם אומר, יתחנן מעט ויאמר קדיש. זהו מה שאנחנו אומרים אח"כ, יי אלהי אברהם יצחק וישראל אבותינו וכו', ולאחר שגומרים זאת (ומוסיפים שיר של יום וכו') אומרים קדיש.

הרביעי, 'וכשישלים לקרות בתורה'. אחרי ספר תורה, תמיד צריך להיות קדיש. בשב"ק, ובימות החול, ובראש חודש, ובחול המועד, וביום טוב, וביוהכ"פ וחנוכה ופורים, תמיד צריך להיות קדיש אחרי קריאת התורה, כי זהו ג"כ דבר מיוחד וחשוב בפני עצמו.

ובכל עת שיתחנן בדברי תחנונים, כשיגמור תחנוניו יאמר קדיש'.

נמצא שיש לנו כבר, חמשה דברים. א' לפני כל תפילה, ב' אחרי כל תפילה, ג' אחרי סדר היום, ד' אחרי קריאת התורה, ה' אחרי תחנונים. תחנונים זה כמו הסליחות.

כעת הבננו את השאלה, מה הם – רבינו דוד בן עמרם, ושאר חכמי תימן – שאלו ותירצו. הם

שערי יצחק – השיעור השבועי

אשר לא היו אצל הרמב"ם. השארנו זאת כפי שהיה, כי רוצים להגיד בכך, שבעצם התפילה כבר נגמרה. אכן אנחנו נוהגים להוסיף פיטום הקטורת, ועלינו לשבת, אבל מי שהוא דחוק וכו', הוא יכול כבר ללכת, כי בעצם התפילה כבר נגמרה. בכדי שהאדם ידע, כי עד כאן עיקר התפילה, על כן השאירו את הקדיש תתקבל במקומו, רק שאצל הרמב"ם הדבר היה כך ממש במציאות, כי לא אמרו אחרי זה כלום.

והדבר השביעי, קדיש דרבנן שהוא דעתיד, כאשר אומרים תורה שבעל פה.

ישנם לנו כאן שבעה קדישים. אלו הם הכללים.

כמה הערות על מ"ש בספר אוצר הקדיש בעניין דלעיל, ותירוצים לכמה תמיהות שהשאיר בצ"ע. ותירוצים לשתי הקושיות דלעיל.

ישנו ספר חדש בשם אוצר הקדיש, שחיברו ידידנו הרה"ג יוסף מאיר סאפרין הי"ו, יש לו ממש אוצר גדול לגבי כל ענייני הקדישים, וישנם שם כמה פרקים בעניין שיטת הראשונים, הרוקח הראב"ד וכו', באיזה מקום תיקנו קדיש ובאיזה מקום לא תיקנו קדיש. הרי אי אפשר להגיד קדיש סתם, ע"כ קבעו במקומות מסויימים, וישנם חילוקי דעות וחילוקי מנהגים. הוא מאריך על זה, ובדרך רח"צ הוא מתחיל לדבר על הרמב"ם.

וזה לשונו שם, כללי הקדיש במשנת הרמב"ם, ומנהגי בני תימן ההולכים לאורו של הרמב"ם.

בין רבותינו הראשונים, נתייחד מקום של כבוד לנשר הגדול הרמב"ם, אשר בהרבה סוגיות סלל לעצמו דרך חדשה, בהקיפו את יסודות הסוגיא בדרכו המיוחדת לו. וכן מצאנו בנ"ד שהרמב"ם העמיד כללים ויסודות אודות חובת אמירת הקדיש.

מן הראוי איפוא, לעסוק בדבריו ולבאר אותם כסדרם. ואף שישנם עניינים שכבר נתבאר ב'פוסקי הלכה ומנהג', אולם אף על פי כן אמרו רבנן בכפילא, כדי לעמוד על שלמות דברי הרמב"ם כראוי.

וישנה לו שם אריכות גדולה, לבאר את כל הדברים. יפה מאד. הוא בירר דברים נפלאים. אוצר בלום.

אמרו לו, כי 'והוא רחום' זה 'תחנונים', וא"כ אחרי תחנונים יש קדיש. זאת בעצם השאלה שלהם, שזה מתאים עם הכלל החמישי לקדיש שכתב הרמב"ם.

הסברנו זאת בס"ד בזמנו, למה זה נקרא 'תחנונים'. הם הביאו ראיה, ש'והוא רחום' ותהילה לדוד' זה נקרא תחנונים, ואמרנו כי הם מפרשים את תהלה לדוד וגו' לא רק בתורת שבת, אלא כל השבחים שם הן בעצם בקשות.

כגון כאשר אנחנו אומרים, סומך י"י לכל הנופלים, פירושו שאנחנו מבקשים שהקב"ה יסמוך את נפילתנו. וכאשר אנחנו אומרים, פותח את ידיך, אנחנו מבקשים מהקב"ה, תפתח את ידיך. וכן שומר י"י את כל אוהביו, פירושו תשמור את כל הצדיקים שהם האוהבים שלך. זה נחשב כמו תחנונים. וכן על זו הדרך. ולכן הם אומרים, אם כן, אם אלו תחנונים – הם 'הביאו ראיה', שזה תחנונים. לא כתבו לנו מהי הראיה, אבל היתה להם הוכחה שזה נחשב תחנונים – א"כ הם מסבירים שהדבר מתאים לפי הרמב"ם, ומותר וצריך להגיד קדיש אחרי התחנונים. ככה הם טענו.

ואמנם רבי יהושע הנגיד דחה להם את הטענה הזאת, אבל הוא לא התווכח על הרעיון עצמו, שזה 'תחנונים'. הוא רק אומר, טוב, אם זה תחנונים, אזי הרי ישנם עוד תחנונים אחרי כן, א"כ תמשיכו עוד את כל התחנונים. הרי הרמב"ם אומר, 'כשיגמור תחנוניו', א"כ תגמרו את כל התחנונים, ואז הקדיש שבסוף חוזר וכולל את הכל.

הדבר הששי, קדיש תתקבל, בסוף כל תפילה.

שאלה מהקהל: הרי כבר הזכיר הרב מקודם קדיש אחרי כל תפילה, בקדיש שני?

תשובת מרן שליט"א: שם המדובר לגבי תפילת העמידה. כעת המדובר לדברים שנלוים אחרי תפילת העמידה.

הרמב"ם כותב, 'שלא אומרים אחריו כלום', כי אצל הרמב"ם התפילה נגמרת במלים 'ואנחנו נלך בשם י"י אלהינו לעולם ועד'. אז אומרים קדיש תתקבל. אולם אצלנו, הרי אנחנו מוסיפים בשחרית, פיטום הקטורת ועלינו לשבת, דברים

אם כי ברצוני להגיד כמה הערות, לגבי דברים שאינם מדויקים. וכן עניינים שהנני רוצה להשלים, לגבי כמה שאלות שהוא עורר, ולא מצא עליהם תשובה. נלך לפי הסדר שלו.

הדבר הראשון, לגבי מה שהוא כותב [בדף ש"ט] בעניין הקדיש שאחר 'דברי תחנונים'. [הרמב"ם כתב] 'ובכל עת שיתחנן בדברי תחנונים, כשיגמור תחנונו יאמר קדיש'. על איזה 'תחנונים' הרמב"ם מדבר?

על כך הוא כותב, אפשר שכוונת הרמב"ם לאמירת קדיש אחר הסליחות בעשרת ימי תשובה, וכפי שכתב [בהלכות תשובה פ"ג הל"ד], נהגו כל בית ישראל להרבות בצדקה ובמעשים טובים, ולעסוק במצוות, מראש השנה ועד יום הכיפורים, יתר מכל השנה. ונהגו כולם לקום בלילה בעשרה ימים אלו, ולהתפלל בבתי כנסיות 'בדברי תחנונים' ובכיבושין עד שיאור היום עכ"ל.

אמנם צריך ביאור, שכן הרמב"ם כתב להדיא שאין לומר קדיש לאחר ה'רחמים' הנאמרים בעשי"ת. כאשר שאלו את הרמב"ם את השאלה הזאת, הוא ענה שלא להגיד קדיש. פלא עצום.

וזה לשונו [שו"ת פאר הדור סימן ק"ל], שאלה אשר שאלו מחכמי חאלב להרמב"ם ז"ל, יאמר נא משה המאור הגדול, מה יהיה הדין באמירת אותה התפילה אשר תיקן רבינו סעדיה גאון זלה"ה וכו', ואם צריך לומר אחריה קדיש או לא. וכן אם אמר מזמור אחד או שנים, אם צריך לומר אחריהם קדיש או לא. יורנו אדוננו, ושכרו כפול מה'.

תשובה.

לא יאמר קדיש כלל, אלא במקומות הידועים אשר בתפילות, או אחר קריאת איזה דבר מדברי תורה, או איזה פירוש, או דרש פסוק אחד, אז יאמר קדיש. אמנם אחר אלו התפילות אשר תיקן הגאון ז"ל, וכן אלו התחינות של 'רחמים' הנאמרים בעשרת ימי תשובה – בהמשך הוא מביא כאן במלים הבאות, סגנון קצת מסורבל. כיון שתירגמו זאת מלשון ערבי, לכן זה לא מוצלח – איני יודע בהם אם צריכים קדיש, ולא נהירנא בעיני לומר קדיש עכ"ל.

זהו סגנון מגומגם ומעורבב. אבל הסגנון היותר ברור הוא, מה שבדר"כ מביאים בשמו בספרים, 'לא נדע שום פנים לאמירת קדיש אחריהם'. דהיינו שלא נראה לו, לרמב"ם, כי ישנו כאן מקום לקדיש כלל ועיקר.

בספר אוצר הקדיש שם ממשיך, ויש לציין שבעין סתירה זו מצינו גם בדברי רבי' יהושע הנגיד – מצאצאי הרמב"ם, שכן בתשובה אחת [שו"ת רבי יהושע הנגיד סימן ד'] הוא מביא את תשובת הרמב"ם הנ"ל שאין לומר קדיש אחר ה'תחנונים' הנאמרים בעשרת ימי תשובה, אמנם בתשובה אחרת [שם סימן ח'] כתב, שעל פי דברי הרמב"ם בסדר התפילות, אין לומר קדיש אחר 'תהלה לדוד' בתחילת ה'תחנונים', אלא יאמרו קדיש אחרי ה'תחנונים', וכפי המנהג הפשוט וכו'.

הוא בעצמו – רבי' יהושע הנגיד – מביא את התשובה הזאת בשם הרמב"ם, שלא להגיד קדיש אחרי התחנונים. ובתשובה הזאת, ששאלו אותו חכמי תימן לגבי הנושא הזה, הוא ענה כי אחרי והוא רחום וגו' אין קדיש. אבל בסוף, תגידו. הוא – בספר אוצר הקדיש – אומר, כי הוא לא מצא יישוב לכך.

אבל לי הקטן נראה בס"ד, כי בהחלט יכול להיות שהרמב"ם חזר בו. לגבי השאלה הזאת מחכמי העיר חאלב, שהיא ארס צובא, נראה לי – לפי איך שמובן מהסגנון – כי עדיין הם לא שאלו שאלות על הספר משנה תורה, אלא שאלו סתם שאלות. אז ה'משנה תורה' עדיין לא היה. [אמנם בשאלותיהם שלאחר מכן, ובתשובותיו של הרמב"ם, מוזכר כבר המשנ"ת. אבל כנראה אלה נשלחו לאחר מכן, דהיינו אחרי שנים רבות. אלא שהמעתיקים צירפו את הכל ביחד, ולא למימרא שכולן נשלחו בזמן אחד]. אם כן יכול להיות, שהרמב"ם חזר בו אח"כ. מה שהוא כתב בחיבורו, מלכתחילה הוא סבר ככה. ובעצם הרמב"ם מביע את דעתו, 'לא נדע שום פנים', כביכול אני לא נראה לי.

אולם אח"כ הרמב"ם ראה ש'העולם' צודק, שכן נוהגים לומר, וזהו מה שרבי' יהושע הנגיד עונה, הרי הוא מדייק בדברי הרמב"ם, והוא כותב להם בזה"ל, 'נתברר איפוא שאין לומר קדיש אלא

שערי יצחק – השיעור השבועי

משה רבינו של־דור. זהו הפירוש של זה. ולמשל, יש שהיו כותבים עליהם 'מרדכי הזמן', דהיינו אם היה אדם אשר בדורו הוא הציל את עם ישראל מאויביהם, כמו מרדכי היהודי בדורו של המן, כתבו עליו 'מרדכי הזמן'. אבל על הרמב"ם כתבו, 'משה הזמן'.

שאלה מהקהל: זהו סגנון תימני?
תשובת מרן שליט"א: לא. כללי.

*

בדף של"ג הוא כותב בזה"ל, בצעירותו היה מהרי"ץ נמנה על קהילות השאמי, ואף ערך סדר הגדה של פסח 'אגדתא דפסחא עץ חיים' בנוסח השאמי, אולם לימים נתעורר מהרי"ץ והעיר את לב הציבור שיש להם לשוב אל מנהגי אבותיהם, ואף חזר וחיבר 'מהדורא בתרא' ל'אגדתא דפסחא', בה חזר ובירר וליבן את מנהגי תימן הקדומים לאורו של הרמב"ם.

הדבר אינו מדויק. זה לא שמהרי"ץ נמנה על קהילות השאמי, אלא פירשו – כפי שדיברנו וכתבנו בס"ד בזמנו – כי באגדתא דפסחא מהדורא קמא, היו כמה דברים שהיה נראה לו שאפשר לעשות פשרות, כדי לצאת יד"ח כו"ע. כגון, שאם נברך רק על כוס ראשון ושלישי, יוצאים ידי חובת כל הדעות. וכן אם נעשה טיבול ראשון בחומץ, יוצאים גם יד"ח הרמב"ם.

זה עדיין נשאר בגדר בלדי, כי רק בכמה דברים הציע פשרות, ומכך הוא חזר בו במהדורא בתרא, שהפשרות הללו לא יועילו ולא יצילו.

כמו שמהר"י ונה נחשב בלדי, אפילו שעשה שינויים, כי בדברים רבים השאיר את המנהג הקדמון, כגון קדיש דעתיד. והדברים עתיקים ואכמ"ל.

לכן צריך לדעת, כי ההגדרה כאן, איננה מדויקת. ורבים גם לפניו לא נחתו להבין זאת אל נכון.

*

גם בדף של"ד, לגבי מה שהוא כתב וז"ל, נמצינו למדים על שלש תקופות בקורות ימי תימן. תקופת הרמב"ם – בה נהגו רק כפי המובא בספרי הרמב"ם. תקופת השו"ע – בה נמשכו רוב הקהל אחר מנהגי השו"ע. תקופת מהרי"ץ

אחרי כן, כפי המנהג הפשוט. אולי מן הדין ישנו מקום לערער על כך, אבל לפי המנהג זהו בודאי נכון. [תירוץ נוסף לשאלה זו, לקמן בשיעור וילך].

*

בהמשך [בדף שי"א, הערה כ"ג] הוא מביא בשמי משהו, שהוא שמע ממני, אבל יש פה צורך לתקן. הוא כותב כך, מנהג תימן משנים קדמוניות, שבעשרת ימי תשובה אומרים את סדר ה'רחמים' של רבי סעדיה גאון – כך היה אצל הקדמונים. מה שאומרים אצלנו ביוהכ"פ, הם היו אומרים זאת בעשי"ת – ורק בדורות האחרונים התקינו לומר סדר אחר הנקרא 'אשמורות', ואומרים את סדר ה'רחמים' רק בליל יום הכיפורים (כך שמעתי מהגר"י רצאבי שליט"א).

צריכים להעיר לו, כי זאת טעות. הדבר אינו נכון. זה לא 'בליל' יוהכ"פ, אלא ביום הכיפורים. זהו מה שנקרא, נַצֵּד אֶלְרַחֲמִים, כידוע.

*

בהמשך [דף שי"ג] הוא שואל, מדוע בקדיש דרבנן שהוא דעתיד, מסיימים את 'על ישראל' במלים 'קדם אבונא דבשמיא ואמרו אמן', ואילו בקדיש תתקבל, לאחר 'קדם אבונא דבשמיא', לא מסיימים במלים 'ואמרו אמן' אלא מסמיכים מיד 'יהא שלמא'. מהו ההבדל בזה, שבין קדיש דעתיד, לבין קדיש תתקבל?

לא אכנס כעת אל הנושא הזה, בזמנו שלחתי לו תשובה, עם שבעה טעמים לכך.

*

ובדף של"ב [הערה ס"ה] הוא מביא, איך שחכמי תימן הראשונים היו מכבדים את הרמב"ם, ואיזה תארים הם כתבו עליו בזה"ל, "שסדרם הגאון הגדול, עמוד העולם ופלאו, ממזרח שמש עד מבואו, הוד התורה וחמדת התעודה, נזר ישראל ויהודה, רכב ישראל ופרשיו, הוד הגאונים, מורינו ורבינו משה הזמן (?), חמוד חיי כבוד קדושת גדולת מורינו ורבינו מימון נע"ג, בספר אהבה".

הוא לא הבין, מה הפירוש 'משה הזמן'. שלכן הוא עשה כאן סימן שאלה.

אולם צריכים לדעת, כי 'משה הזמן' זהו תואר אשר היה מקובל בזמנם. 'משה הזמן' היינו, הוא

– אשר העמיד לעיקר את המנהגים הקדומים כדעת הרמב"ם, והוסיף מנהגים על פי השו"ע והאריז"ל.

גם דברים הללו, כגון לומר שבזמן הרמב"ם נהגו רק כמוהו וכו', אינם מדויקים, כידוע ליודעים.

*

לאחר מכן [בדף של"ה], הוא מביא את השאלה שדיברנו עליה מקודם, בזה"ל, ישנם תכאליל ישנים [כגון העתק תכלאל מהר"י בשירי], שבהם אינו מובא הקדיש אחר 'תהלה לדוד' הנאמר בתחילת ה'אשמורות', ואעפ"כ מובא בהם הקדיש אחר ה'אשמורות', וכפי שכתב אליהם רבי יהושע הנגיד.

הם קיבלו את השיטה הזאת בזמנם, חלק מהם בכל אופן. היה מנהג כזה.

*

ובדף שמ"ג הוא מביא כך, בספר ויצבור יוסף בר [ח"ג פרק י"ג סימן ט' י'] העמיד מנהג זה בתמיהה רבתי, שכן קדיש דעתיך נתקן אחר 'עסק תורה שבעל פה', וכמו שכתב הרמב"ם 'כל עשרה מישראל או יתר שעוסקין בתלמוד תורה שבעל פה', ואם כן צריך ביאור, וכי העוסקים באמירת פסוקים ומזמורים, או במצות ברית מילה, או בברכת הלבנה, הם 'עוסקים בתורה שבע"פ'. וגם אם יאמרו לאחר מכן מאמר כלשהוא מתושבע"פ, הלוא אין זה 'עסק תורה שבע"פ', ואם כן מדוע יאמרו אחריו דעתיך.

גם על כך לא נאריך כעת, כי בס"ד כבר דיברנו והרחבנו על זה בזמנו [שם], שחכמי תימן נע"ג התחכמו בדברים הללו, כיון שאין לנו קדיש יהא שלמא, רק קדיש דרבנן שהוא דעתיך, לכן קבעו להקדים ולומר רבי חנניא בן עקשיא. אכן ישנו קדיש, אבל בכדי שיתפס, שלא יהיה שקר 'על רבנן', שתהא לזה אחיזה, אמרו איזה מאמר אחד מרבנן. והבאנו ראיות לכך כבר בזמנו, כי הדבר היה מקובל גם בקהילות אחרות במזרח, אלה שאמרו 'דעתיך' בדורות ההם.

ויש להעיר עוד על מה שכתב שם באוצר הקדיש [דף של"ד הערה ע"ג] שהדרדעים מכחישי

האמת, נקראים כן על שם שמוצאם מעיר 'דרדע'.

זהו דבר שאין לו שחר. אין מקום כזה. ובלנ"ד נרחיב על כך בשיעור נוסף.

*

כעת העיקר – הדבר האחרון – וזאת השאלה הקודמת לעיל.

הוא מביא כבר בדף שמ"ב בזה"ל, מהרי"ץ הביא כאן תשובת הרמב"ם לענין אמירת קדיש אחר המזמורים ואחר ה'רחמים', ותוך כדי דיבור הוא מבאר, שאומרים קדיש אחר הסליחות, לפי שיש בהם מזמורים. ושמע מינה שמהרי"ץ הלך בדרכו של הברכי יוסף – אמנם מהרי"ץ לא ראה את הברכי יוסף, אלא ר"ל שיוצא כפי שהחיד"א הבין – שהרמב"ם נתכוון לשלול רק אמירת קדיש אחר התפילות וה'רחמים', אבל אחר המזמורים אומרים קדיש. אמנם כיון שלא נזכר ברמב"ם קדיש 'יהא שלמא', נהגו לומר דברי אגדה ולאחר מכן 'קדיש דרבנן' – 'קדיש דעתיך'.

לכן למהרי"ץ לא היתה קושיא, למה אומרים קדיש באשמורות אחרי והוא רחום. כי אחרי מזמורים, הוא סובר שאפשר להגיד קדיש, גם לדידן.

הוא כותב, שמהרי"ץ 'נחלק על רבי יהושע הנגיד', אבל הוא לא בדיוק 'נחלק', הוא לא ראה אותו בכדי שיחלוק עליו, אלא שיוצא כי הוא אמר הסבר אחר.

מהרי"ץ זיע"א לא ראה את תשובת רבי יהושע הנגיד, שהרי היא היתה בזמנו בכת"י נדירים מאוד. לא נדפסו. למהרי"ץ בשירי היה את תשובות ר"י הנגיד, כאמור לעיל, אבל למהרי"ץ לא היה. ובהערה ק"ח הוא – בס' אוצר הקדיש – כתב בזה"ל, הביא בספר בארות יצחק [חלק א'] עמוד שי"ט שכן הוא בהעתק תכלאל מהר"י בשירי. אמנם לפלא ייחשב, שבמקום אחר כתב [שם עמוד ק"ל] שבהעתק תכלאל מהר"י בשירי הביא את הקדיש שאחר 'תהלה לדוד' במנחת התעניות. ויש לעיין, מה מקום לחלק ביניהם.

ישנן כאן לפנינו, שתי שאלות.

להגיד להם, לא. ההבנה כאן היא 'תחנונים'. איך נודיע, איך נכריז, איך יהיה היכר שהם תחנונים? התשובה היא, על ידי שנגיד קדיש. זאת היתה ההבנה שלהם. ולכן הם לא קיבלו את הדחיה שלו. א"כ הבננו גם את הצד הזה.

שאלה מהקהל: לצורך היכר, קבעו קדיש?

תשובת מרן שליט"א: נגיד זאת כך. גם אם לא תקבל את זה, הרי הם צריכים רק 'להתיישר' עם הרמב"ם. למצוא תירוץ. הרי בלא"ה הגאונים קבעו להגיד כאן בסליחות קדיש אחרי תהילה לדוד, ישנו לכך מקור בסדר רב עמרם גאון. הם לא המציאו קדיש. כעת הננו רק אומרים, בכדי לנמק זאת, כי פירושו שעל ידי כך הדבר מעורר את האנשים, שיבינו כי יש לכוון פה את הכוונה והמגמה הזאת. בלי זה, לא תיכנס בכלל לאנשים מחשבה כזאת. איך יבינו שאלו הם תחנונים.

עפ"י בימים האחרונים, כאשר הנני אומר והוא רחום וגו' באשמורות, אני אומר זאת בהבנה אחרת, ויותר מתעורר. מסתכל על זה כאילו 'פנים חדשות' באו לכאן. ובפרט שאנחנו מתחילים בפסוק והוא 'רחום', להרגיש שזה רחמים ותחנונים.

שאלה מהקהל: רק באשמורות, או בכל פעם?

תשובת מרן שליט"א: לכאורה לפי מה שהם אומרים, זה כך תמיד. הרי לפי דברינו דלעיל, יוצא כי גם בתעניות הדבר כך. זהו אכן חידוש, דבר חדש. כפי שאמרנו, רס"ג אמר זאת רק לגבי הפסוק פותח את ידי וגו', הוא מתרגם כך את הפסוק הזה, תפתח את ידיך ותשביע וגו'. אולם לפי דבריהם, זה כך בכל המזמור. הם אומרים, שהם 'הביאו ראיה'. לא מצאנו היכן הראיה, אבל היתה להם ראיה לכך.

שאלה מהקהל: ואם הציבור לא כיוונו לכך שזה תחנונים, לא יאמר קדיש?

תשובת מרן שליט"א: מכל מקום אזלי' בתר התקנה. לפ"ד המייסדים והמתקנים זאת. גדולה מזו מצינו לגבי כוונה להוציא ידי חובה בברכות, כיעויין מ"ש בס"ד בשו"ת עולת יצחק חלק ראשון או"ח סימן כ', ובעיני יצחק על שעה אבן העזר סימן ר"ו אות שי"א דף קנ"ו ד"ה ואם.

ראשית, מהר"י בשירי – ועוד תכאליל עתיקים כמותו – אחרי והוא רחום באשמורות הם אינם אומרים קדיש, ואחרי והוא רחום במנחת תעניות הם כן אומרים קדיש, למרות שדעתם כפי הרמב"ם ור"י הנגיד – שזה הולך בעצם ביחד – הרי אין פה 'סדר היום', וא"כ לא היה צ"ל קדיש אחרי והוא רחום גם בתעניות.

מהי התשובה על כך?

הערה מהקהל: אי אפשר להגיד, כיון שזה שייך לתפילה? גם אם יש ס"ת?

תשובת מרן שליט"א: מה הקשר? איפה התפילה? עכשיו – לפני ס"ת – יש קדיש? רק אחרי ס"ת יש קדיש, לא לפני הס"ת. הרמב"ם אומר, כי רק אחרי ס"ת, רק לפני התפילה, ישנו קדיש.

נראה לי בס"ד, לגבי מה שהוא – רבי' יהושע הנגיד – טוען 'מה מקום לחלק ביניהם', כי התשובה לכך היא כדלקמן.

הם – חכמי תימן נע"ג – נשארו בסברתם, שוהוא רחום וכו' ותהלה לדוד, זה נחשב תחנונים. הרי את זאת, ר"י הנגיד לא סתר. הוא רק טען, טוב, נניח. אבל עכ"פ למה לומר קדיש באמצע התחנונים. הלוא גם ההמשך הוא תחנונים.

דבר זה, אינו שייך לגבי התעניות. הפלא ופלא. התשובה מיניה וביה. הם קיבלו את דעתו, רק בדבר אחד. עשו 'פלגין'. כאשר יש קריאת ס"ת, ואין תחנונים בהמשך, לכן יש קדיש אחרי התחנונים. יפה מאוד. זאת התשובה.

ואלה אשר לא קיבלו כלל ועיקר את דעת ר"י הנגיד, מה הם יענו על השאלה שלו? למה אתם אומרים קדיש באמצע התחנונים? תגמרו את כל התחנונים, ורק אז תאמרו קדיש?

חושבני בס"ד כי התשובה לכך היא כדלקמן. אכן הדבר נכון, אולם ישנו הבדל. הרי אין אלו 'תחנונים' ממש, אלא הם פסוקים שאנחנו מפרשים אותם כתחנונים. כדי לעשות היכר, שהם תחנונים, צריכים להגיד קדיש. כי אם לאו, לא יבינו כי אלו תחנונים. הרי מה שרואים בשטחיות, אלו שבחים, תהלה לדוד ארוממך אלהי המלך וגו', בכל יום אברכך, גדול י"י ומהולל מאוד, וכן השאר, אלו שבחים. ברם רצו

שאלה נוספת מהקהל: לפי שיטת חכמי תימן, למה לא אומרים קדיש בכל ימות השנה בפסוקי דזמרא אחרי תהילה לדוד?

תשובת מרן שליט"א: שאני התם דאי אפשר לומר באמצע המזמורים, שהם מסודרים יחד בסוף ס' תהלים. אי נמי יתכן שיסבירו כי הקדיש שלפני היוצר, אינו פתיחה לתפילה כמו שהקדמנו, אלא סיום לפסוקי דזמרא, וכולם נחשבים לדידהו תחנונים, באותה דרך. אמנם זה דבר חדש שעלה כעת בדעתנו, וצל"ע בו. [אבל אחר זמן, ראיתי שכך העלה כבר בהדיא מהר"ס עדני בפירושו לרמב"ם, בתירוץ השני, כדלקמן בשיעור הבא, פ' וילך. שלי"ת].

ובעזרתו יתב' ימצא המעיין עוד הרחבה ופירוט בנדון דלעיל, הלאה בשיעור וילך התשפ"ז בשל"ז.

תשובה לשאלה ממ"ש מרן בב"י [בסימן מ"ז], כי ק"ש נחשבת כמו תפילה. השלמה בעניין הנשים שהן יכולות לברך את ברכות התורה, ותשובה לשאלה כיצד מהרי"ץ הביא את דברי ספר המנהיג למרות שהב"י דחה את דבריו. ותשובה לשאלה נוספת, מדוע לא אומרות הנשים לאחר ברכה"ת, דין או הלכה השייכת להן.

נסיים עכ"פ את הנושא הזה, מכיוון אחר.

ידידנו הרה"ג יהודה חרזי הי"ו הזכיר לנו את מ"ש מרן בבית יוסף [בסימן מ"ז], כי גם ק"ש נחשבת כמו תפילה.

הרי הב"י העלה קושיא. כתוב כי בכדי שברכת אהבה 'רבה' – כך אצל האשכנזים, ואצלינו אהבת 'עולם'. הרי זאת מחלוקת בגמרא ברכות דף י"א ע"ב, וכבר האריכו הראשונים וכו' – תיחשב כמו ברכת התורה, צריך ללמוד מיד לאחר מכן.

מי שלא אמר ברכת התורה, הוא יוצא יד"ח בברכה הזאת שלפני ק"ש, כי היא מדברת על התורה. אבל – אומר הירושלמי – בתנאי שהוא לומד על אתר. השאלה היא, מה הפירוש ללמוד תורה על אתר? הרי בלא"ה יש את ק"ש, מיד אחרי כן? למה הירושלמי צריך להגיד תנאי, שתלמד אחרי זה 'על אתר'?

עונה על כך הבית יוסף, כי ק"ש לא נחשב לימוד. יש לו תשובה אחרת לפני כן, וזאת התשובה השניה שלו. דקריית שמע ותפילה, לא חשיבי לימוד לעניין זה. דדברי תחנונים ותפילה לחוד, ודברי תלמוד תורה לחוד. וקריית שמע, כדברי תפילות הוא.

לכאורה כתוב כאן כבר העניין הזה, שפסוקים נחשבים כמו תפילה.

ברם, הדבר אינו דומה לנושא שלנו, כי הב"י בא לאפוקי לימוד, וק"ש יותר פשוט לו' שזה לא לימוד. למרות שבעצם כתוב במסכת ברכות דף ט; כי מי שקורא ק"ש אחרי הזמן, הרי הוא כקורא בתורה. ובמנחות דף צט: איתא שאפי' לא קרא אלא ק"ש שחרית וערבית, קיים לא ימוש. הרי שזה נחשב לימוד. ולכן ישנם רבים, המפלפלים בדברי הב"י הללו. ישנה על כך אריכות, בהרבה ספרים. ולא כאן המקום להאריך בזה, רק מה שנוגע לנ"ד.

בכל אופן, את זאת אפשר להבין, שק"ש לא נחשב לימוד. אולם שזה לא נחשב שבת, כי חוץ מהשבח יש בזה גם תחנונים, לפרש את זה כתחנונים, הדבר הזה שייך רק בנושא שלנו.

*

אבל מעניין לעניין באותו עניין, אם אנחנו כבר מדברים על הב"י, הבאנו בס"ד בשיעור הקודם שלושה נימוקים, מדוע הנשים רשאיות לומר ברכות התורה. והדבר האחרון שהבאנו, הוא חידוש עפ"ד ספר המנהיג, כי הסיבה, שנוסח הברכה – אצלינו, ובריי"ף וברמב"ם – הוא אינו 'לעסוק בדברי תורה', אלא 'על דברי תורה', כי 'לעסוק בדברי תורה' זהו רק לימוד, משא"כ 'על דברי תורה' שזה כולל גם את קיום המצוות.

כך אומר ספר המנהיג, ומהרי"ץ בע"ח הביא אותו. ואמרנו כי א"כ מובן, מדוע ברכה"ת שייך גם לנשים, אף שהן פטורות מת"ת, כי המדובר גם על קיום המצוות.

אבל לכאורה יש להעיר שהדבר פלא עצום, כי מהרי"ץ התעלם כאן מהב"י, אשר דחה את התירוץ הזה. אנחנו 'בנינו' על זה תשובה, כי הדבר שייך גם לנשים. אולם הרי הב"י מביא שם בסימן מ"ז, לפני מה שהבאנו מקודם, בזה הלשון,

ויתום ואלמנה, וביקור חולים, ונחמת אבלים, ולוית המת והכנסת חתן וכלה לחופה, ועריפת פטר חמור, והשבת העבוט, ונתינת נבלה לגר, ומכירתה לנכרי, ושריפת נותר, ושלוח הקן. אלו כולן, אין מברכין עליהן, מכמה טעמים וכו' יעוש"ב.

א"כ אינני מבין, מה הב"י טוען?

הרי ישנן הרבה מצוות, שאין עליהן ברכות, מכל מיני סיבות. כגון, אם זה תלוי בדעת אחרים. אתה רוצה להלוות למישהו, או לתת לו צדקה, אולי הוא לא ירצה לקבל? לכן אתה אינך יכול לברך. וישנן עוד כל מיני סיבות. על זה, רצו חז"ל לתקן נוסח ברכה, שתכלול את המצוות שאין עליהן ברכות נפרדות לעצמן. כי כאשר אתה אומר זאת באופן כללי, אין בכך את החסרון אם יברכו עליהן.

ממילא חוזר היישוב שלנו, לגבי העניין הזה. והמקום ברוך הוא, יאיר עינינו במאור תורתו.

*

[ואחרי השיעור, ראיתי כי בספרים רבים דנו בדברי הב"י דלעיל, ולא פנית לעיין בהם היטב, רק אביא מה שמצאתי בס"ד למהר"י רקח שהעיר על הב"י כמעט כדברינו שלי"ת, וזה לשונו בספר שלחן לחם הפנים [ח"ב דף תמ"ו], מִרְן ז"ל בב"י, מ"ש הרא"ש ז"ל והר"י יונה והרד"א שכתב שיותר נכון לומר עד"ת לפי שהוא כולל וכו', כתב ול"נ דיש לדחות, דאדרבה מהא"י טעמא גופיה עדיף טפי לברך לעסוק בד"ת, שהיא ברכה מיוחדת לקריאת התורה שהוא בא לעסוק בה עכשיו, מלברך עד"ת שכולל גם כן עשיית המצות שאינו בא עכשיו לעשותם, ולכשיעשם מברך על כל מצוה ברכה המיוחדת לה וכו' ע"כ. ומ"ש דיש לדחות וכו', הביאו ג"כ הרב פרישה ז"ל יעו"ש. ולפק"ד אחה"מ מכת"ר, חדא, כי טעם הרד"א ז"ל כתבוהו הר"י בן פלט ז"ל, ושכן דעת רש"י ז"ל, והרב המנהיג ז"ל. ומ"מ נראה שזה עדיף לומר עד"ת, שאע"פ שהוא כולל גם עשיית המצוות שמברך אח"כ כשמקיימם, מ"מ איכא כמה מצוות שמקיים תכף. מהם מצות ק"ש, ומצות תפילה, ומצות צדקה, שאין בקיומם שום ברכה.

וכתב הרא"ש, ויש מקומות שאומרים "לעסוק בדברי תורה". וה"ר יונה (ברכות דף ה: ד"ה מאי מברך) כתב, שבנוסחאות מדוייקות מצא "על דברי תורה". וכתב ה"ר דוד אבודרהם, שיותר נכון לומר "על דברי תורה", לפי שהוא כולל עסק הלימוד ועשיית המצות. וכן כתב אבן הירחי. זהו מהר"ר אברהם בן הירחי, בעל ספר המנהיג.

כלומר, דאילו "לעסוק בדברי תורה" אינו אלא על קריאת התורה.

ולי נראה דיש לדחות – כך אומר הב"י – דאדרבה, מהא"י טעמא גופיה, עדיף טפי לברך "לעסוק בדברי תורה", שהיא ברכה מיוחדת לקריאת התורה שהוא בא לעסוק בה עכשיו, מלברך "על דברי תורה" שכולל גם כן עשיית המצוות שאינו בא עכשיו לעשותם, ולכשיעשם מברך על כל מצוה ברכה המיוחדת לה.

מה הינך מפרש, שזה כולל קיום המצוות? מה פתאום קיום המצוות? לכל מצוה, יש את הברכה שלה. מה צריך עכשיו – כשאתה מדבר על לימוד תורה – לדבר על קיום המצוות?

ומכל מקום נוסחת הרמב"ם (רמב"ם הלכות תפילה וברכת כהנים ז') היא "על דברי תורה". ואני בער ולא אדע. חושבני לכאורה, כי התשובה לכך היא ברורה. נכונה אמנם טענת הב"י כי על כל מצוה ישנה הברכה שלה, ברם הרי ישנן מצוות שאין עליהן ברכה, ואותן רצו רז"ל לכלול כעת.

הלא ישנה תשובה ידועה של מהר"ר יוסף פלאט, שהביא הרשב"א [בתשובותיו ח"א סימן י"ח] והר"ד אבודרהם בתחילת ספרו [שער שלישי, ברכת המצוות אות י"א], לגבי הרבה מצוות שלא קבעו עליהן ברכות. וזה לשונו, הני מצוות עשה דלא מברכין עליהן, לא תליין בחד טעמא בלחוד, אלא כמה טעמי אית בהו וכו'. לעזיבה ופריקה, והשמטת כספים וקרקעות, ושילוח עבדים והענקתן, ועמידה מפני הרב ומוראו, וכיבוד אב ואם, ונתינת צדקה לעני, והלוואת אביון, והשבת גולה, וחזרת רבית, והשבת אבדה, ועזיבת לקט שכחה ופאה ופרט ועוללות, ונתינת מעשר עני, ומי שמשמח גר

וכן כמה מצוות שמקיים בשאר היום שאין בהם ברכה. וא"כ אדרבה עדיף לברך עד"ת כמ"ש הרד"א ושאר רבוותא ז"ל יעוש"ב.

*

ונצרך גם כן מכתב שקיבלתי מידידנו הרה"ג יהודה חרזי שליט"א ז"ל, לק"י ערב ראש השנה התשפ"ו בשל"ז.

בשיעורו הנפלא במוצש"ק פרשת נצבים, השיב הוד כבוד מרן שליט"א לקושיית הב"י בסימן מ"ז על האבודרהם וכו'. וחיפשתי ומצאתי שכבר בספר נדרי תודה (לינק) פרשת האזינו דף א'רכ"ז דחה כדחיית מו"ר שליט"א את קושיית הב"י. ובספר עיטור שנה (פשקס) עמ' של"ד אות ג' דחה קושיית הב"י באופן אחר ע"ש.

ובגוף העניין יל"ע בספר עיון סוגיות עניינים (יוסף) תפילה וברכות סימן ב' אות ג', ובמאיר המועדים (ברטמן) סימן ל"ח אותיות י"ג וי"ז וסוף סימן ט"ל, ובירחון האוצר גליון ל"ז עמ' קי"ד בפרט בהערה י"א.

מנאי הצעיר יהודה בלא"א שי חרזי יצ"ו.

ברוך יהיה, ולעולם יחיה.

*

רק אגמור בעזרתו יתב' את הנושא, בכדי שלא יהיו הדברים מפוזרים ומפורדים, מפוזקים חלקים חלקים.

ידידנו הרה"ג איתמר חיים כהן שליט"א, כתב לי שאלה בנוגע לדלעיל בזה"ל, בעיקר העניין שהנשים מברכות ברכות התורה מפני שהן חייבות בדינים שלהן, קשיא לי דאם כן לא סגי להו בפסוקים ובתורה שבעל פה שאומרים מיד אחרי הברכות, שהרי אינן חייבות ללמוד אותם. הרי הן אומרות אחרי ברכה"ת, וידבר וגו', וברכת כהנים וכו', והרי הן לא חייבות ללמוד את זה. אלא עניינים אחרים.

אלא יצטרכו הנשים לומר מיד איזה דין מן הדינים שהן חייבות בהם, כדי שיהיה לברכות על מה לחול. והרי המברכות, אינן עושות כך. ויש לעיין בשלחן ערוך סימן מ"ז סעיפים ז' ח' ט'.

הוא שואל שאלה טובה, לגבי ברכה"ת לנשים. כי אם הטעם מפני שיש להן דינים שהן חייבות ללמוד, כדי לקיים, וכי הן לומדות כעת את זה? הרי הן אומרות כמו האנשים, וידבר וגו'?

הערה מהקהל: ישנה את הפיסקא, אמר רבי זירא וכו'.

תשובת מרן שליט"א: יפה מאד. לדידן, הדבר לכאורה מיושב נפלא, כי אמר רבי זירא, בנות ישראל הן החמירו על עצמן וכו', זהו אחד מן הדינים ששייך אליהן. את זאת בודאי שחשוב להן להגיד. אעפ"י שיש להעיר כי הרי הן מפסיקות בין זה לבין הברכה, בשאר הפסוקים.

עכ"פ גם אם לא, חושבני כי נכון שהן אינן חייבות להגיד את הפרשיות הללו, אבל רצו לעשות דבר קבוע לכולם. הלוא גם אנחנו היינו רוצים ללמוד משהו אחר, אבל קבעו את הדברים הללו, מסיבות שכתבו רבוותא. זה לאו למימרא שהן חייבות ללמוד דוקא את זה, אלא כיון שהדברים הללו כבר נקבעו, רצו לעשות שתהיה חלוקה לברכה, שיהא לה על מה לחול, ע"כ אי אפשר להגיד להן, עכשיו תלמדו הלכות שבת, או הלכות תפילה, משהו שאינו מסודר, ואינו קבוע. לכן קבעו את הדברים האלה, למרות שהן לא חייבות את זה, העיקר הוא שהברכה לא תהיה לבטלה.

כי לפי דעת הרמב"ם, חובה שברכות התורה יהיו על משהו. בשלמא להתוספות [ברכות דף יא: ד"ה שכבר] הסוברים, שאין חובה ללמוד אחרי ברכות התורה משהו. אפשר לומר את ברכות התורה, וללמוד רק אחרי שעה, אם הוא טרוד בינתיים. כי כל הזמן האדם חייב ללמוד, רק שהוא דוחה זאת כאשר הוא חייב לעשות דברים אחרים. אולם לפי הרמב"ם, חובה מיד ללמוד.

א"כ הרי למדנו משהו. בכדי לחבר את זה, קבעו משהו מוגדר וקבוע. אי אפשר לתת להם בכל פעם ללמוד איזה דין אחר שהן צריכות, כי הן לא יעמדו בזה.

זאת התשובה שנראית לי, לגבי העניין הזה.

שאלה מהקהל: אבל לנשים אין זה נחשב לימוד. תשובת מרן שליט"א: למה לא נחשב לימוד. זה לימוד תורה מצד עצמו, רק שהן לא מחוייבות בו.

שערי יצחק – השיעור השבועי

אירע באיזה מקום, שהיה שם משהו – תלמיד חכם חשוב, מחבר ספרים, אשר מדבר תמיד עם ילדיו כנגד המכשירים הללו – והנה הוא בא לחתונה, ורואה להפתעתו כי רבה, שיושב שם בשלחן הכבוד, 'המרא דאתרא', והוא מתעסק עם הסמארטפון... רחמנא ליצלן. ניגש ואמר לו, הרב, אתה מזיק לנו לחינוך. הרי כולם רואים לעיני כל ישראל. מה אגיד לילדים שלי?

השם ירחם. ישנם אנשים בעלי תפקידים וכו', אשר עושים זאת אפילו בפרהסיא. לכל הפחות תצניעו ותסתירו. אינני יודע האם יש להם איזה תירוצים, או לא יודע מה. זה לא רק חילול ה', אלא שהם מזיקים לרבים, כי אנשים רואים שהם כך עושים. מהם יראו, וכך חלילה יעשו.

אותו רב דלעיל שהיה עם הסמארטפון, אחרי כמה דקות הוא עזב את האולם... כנראה הוא לא יכל להחזיק מעמד, עזב את המקום.

בכל אופן, צריכים לפרסם כי הדבר בבחינת 'חק ולא יעבור'. צריכים לסלק את המכשירים הללו. אין לכך שום תירוצים, ושום היתרים. המוגן לא מוגן. ומי שיש לו היתר, אם יש לו היתר, צריכים לדעת כי לא כל רב יכול להתיר זאת.

ישנם רבנים מומחים, 'ביצור חומות הדת', טלפון 330-550-1599. וכן ידידנו הרב אליהו בוימרינד נר"ו 053-3178291 וכד'. הם אלה שמתעסקים ובקיאים הדק היטב בעניין, הם יכולים לדעת האם אכן שייך היתר, או שאין היתר.

אבל עכ"פ, על הרוב ודרך כלל, זהו דבר שצריך להיות ממש 'מחוז למחנה'.

עלינו לחזק את העניין הזה בכל כוחנו, שהאנשים לא ישתמשו בכך בגלל התועלת שמרויחים מכך. כי מי שמשתמש בזה, הדבר גם מקרר את הציבור. וכבר לא מסתכלים על זה כעל דבר גרוע מאד, אבל למעשה הוא יותר גרוע מאשר עבודה זרה. וזהו דבר אשר מפתה את האנשים. רק בפועל, כיון שהדבר הזה לא היה בעבר, אזי הוא לא מוזכר בספרים. אבל מי שמבין יודע, שהדבר הרבה הרבה יותר גרוע מע"ז, ושצריכים להתרחק ממנו יותר משור המועד.

שאלה מהקהל: גם פרשת התמיד, הרי קרבן התמיד מכפר גם על האשה, א"כ היא ג"כ בתוך העניין הזה.

תגובת מרן שליט"א: בסדר. יש לה קשר לכך. אבל הוא שאל, כי זה לא מה שהיא חייבת ללמוד.

הערה מהקהל: אפשר אולי לתרץ שקבעו להן עניינים הללו כמו לאנשים, כדי לצאת ידי חובת הסמ"ק שנשים חייבות בפרשת הקרבנות. תשובת מרן שליט"א: יתכן. אפשר לצרף זאת למה שתירצנו לעיל בס"ד.

בעניין 'שבתות לקדשנו', ובדבר פגעי הטכנולוגיה וכו' שבדורנו.

מזכירים לי כעת, את עניין 'שבתות לקדשנו', כפי שקבעו רבני הדור שליט"א לדבר על כך בשבת זו.

מה יש עוד לדבר על פגעי הטכנולוגיה, אשר בעוה"ר זהו אחד מן הנסיונות הגדולים והקשים של דורנו.

אבל אולי ישנם אנשים אשר קצת מקילים ראש בעניין, אינני יודע כיצד הם יכולים לבוא לפני יום הדין, ואיך הם אומרים אשמנו בגדנו וכו', למרות שהם עדיין לא זרקו את המכשירים הטמאים. הרי הדבר בבחינת, 'טובל ושרץ בידו'.

איך אדם יכול לגשת כך להקב"ה? נניח שעד עכשיו הוא נכשל, אבל איך אפשר להמשיך? דבר אשר גרם וגורם למכשולים גדולים ועצומים. רבים שעוסקים בנושא אומרים, כי הרבה אנשים ירדו עי"ז לטמיון. אפילו תלמידי חכמים, אשר השתמשו במכשירים-המכשילים הללו בשביל דברי תורה, בסופו של דבר, השם ירחם, יצאו מדתם ומדעתם. זהו שטן גדול, שנכנס והתלבש בנושא הזה.

אך צריכים לדעת, כי גם מי שלא נכשל, אפילו מי שחושב ומדמיין כי לפי מצבו וטבעו הוא לא נמשך לזה, הדבר אינו מפריע לו, מכל מקום כיון שגדולי ישראל אסרו את הדבר הזה, אזי הדבר בודאי אסור, ואין שום תירוצים.

חזק מזה, שישנו בכך חילול ה'.

אולם אין בכוחנו לסתום את כל הפרצות. זהו כפי שאמר החתם סופר, 'משנחרב ביהמ"ק, אין בידינו להעמיד הדת על תלה'. אם היינו יכולים להתבדל ולהתרחק מכל זה בצורה מוחלטת וגמורה, היה טוב. אבל כנראה לפעמים ישנם איזה אילוצים והכרחים, שצריכים לוותר פה ושם. אבל לאמיתו של דבר, זה צריך להיות בבחינת ממש דבר מאוס, הכי גרוע שיש.

בפרט עכשיו בימים הנוראים, לא להעלות שלוחי ציבור כאלה, ואם אפשר אף לא לקריאת ס"ת והפטרה וואם קנו, שהם יזמינו מישהו אחר לעלות, וגם אפילו לא קדיש. והכל כמובן בדרכי נועם ושלוש.

בליל כיפורים אנחנו מתירים להתפלל 'עם' העבריינים, אבל לא לעשותם שלוחי ציבור, להיות מליצים בינינו לבין המקום ב"ה. אוי ואבוי ל'נציגים' כאלה.

לא להתחבר לאנשים כאלה. אם היינו יכולים. אבל לכל הפחות, שכל אחד ישמור את עצמו ואת כל בני ביתו, ואת כל הנלוים אליו, והשם ברוך הוא ישמור עמו ונחלתו מכל פגעים רעים, אכי"ר.

בשבח הספר 'בשעה אחת', מאת הרב יקיר שונם הי"ו מאשקלון ת"ו.

נמצא כאן עמנו ידידנו הרב יקיר שונם הי"ו, מהעיר אשקלון ת"ו, מחבר הספר 'בשעה אחת' – הלכה יומית. ברוך ה', זהו כבר החלק הרביעי. זה לא רק 'בתלתא זמני הויא תזקה', כי זאת כבר הפעם הרביעית.

הוא לא עשה 'ליקוט', זה לא אסיפת 'חומר' בעלמא. אלא לבנות את ההלכות בצורה מסודרת לכל יום, 'דבר יום ביומו', מה שמתאים. פתחתי לראות, מה כתוב ביום ראש השנה. והנה מובאים שם דברים, אשר מאירים לקורא ולמעין את הדרך, שנותנים לאנשים תשובות מוכנות לשאלות שפוגשים. פעמים רבות, שואלים אותי שאלות כאלה.

הוא מתחיל כך, בעניין שטוב לומר קודם תפילת המנחה של ר"ה, את פרשת העקידה, לעורר זכות עקידתו של יצחק אבינו ע"ה. זאת ההלכה הראשונה.

פעמים רבות שואלים אותי תלמידי חכמים, מנהיגי בתי כנסיות, כי לאחר תפילת מנחה של יוט"א דראש השנה, הרי אומרים את המזמור הרנינו וגו', האם לפני ערבית לומר שוב הפעם את המזמור הזה, הרנינו וגו'. כעת ברוך ה', מי שקורא כאן – בספר בשעה אחת – את הדברים, ימצא תשובה ברורה. הוא הגיש לו את זה בצורה חלקה.

הרב יקיר הי"ו זכה, יגע ועמל, והוא לא רק ליקט מפה ומשם. אלא עשה מלאכת 'מחשבת', השקיע הרבה 'להדביק' כל דבר למקומו, וכן להגיש את זה בטוב טעם ודעת, בצורה ברורה, ועם ציוני כל המקורות. ולא רק מספר אחד, אלא מכל הספרים. כגון פעולת צדיק, פרי עץ חיים, בניין משה, בארות יצחק, שולי המעיל, שלחן ערוך המקוצר, עץ חיים. כל הספרים. את הכל הוא שם במקומו, וציין את המקורות.

ולא רק זה, ישנה גם 'תורה שבעל פה'. הוא כל הזמן בקשר, עשרות שאלות שהוא התעורר ללבן, כדי שהדברים יהיו מחודדים וברורים. ישבנו ודיברנו בטלפון הרבה זמן, כדי שהדברים יצאו מתוקנים מלובנים ומזורזים.

חושבני כי יש להרב יקיר הי"ו מה להוסיף.

הרב יקיר: לא אגזול מזמנכם כל כך, האמת היא שהכל זה מכוחו של הרב, מורינו ורבינו שליט"א, כל הדברים שבהלכות, גם של בנו הרב משה, ליקטנו מפה ומשם, מכל הספרים, גם חיברנו הלכות מהשו"ת, ומדברי חפץ, ומויען יצחק, הבאנו את כל זה למקום אחד ממש. דברים שלא היו כ"כ ברורים, הייתי שואל את הרב כל הזמן, ותמיד הוא היה משתדל לענות ולברר ולבאר יותר פרטים שאינם כתובים בשלחן ערוך המקוצר, אשר כשמו כן הוא בקצרה, אז הרב יותר 'פתח' את הדברים. גם הרב משה הי"ו, היה עונה לי פה ושם, כל מיני שאלות. כשהייתי צריך הייתי מתקשר, והוא היה נותן מעצמו תשומת לב יותר לדבר הזה.

בשנה שעברה לא היה חלק ד', הייתי אמור להוציא חלק ד' אבל היה עיכוב בגלל המלחמה בעזה"ר. אבל השנה ברוך הוא וברוך שמו השתדלנו. והפעם גם ניקדנו את כל הפסוקים, כדי שיהיה קל לקורא, וגם שיהיה כבוד התורה, שיוכלו לקרוא בצורה ברורה את הפסוקים, בסייעתא דשמיא. והכל ממש, מכוחו של הרב, אנחנו כאן וכאפס, ויהי רצון בעז"ה שיהיה זיכוי הרבים רב, אכי"ר.

אֵחָת בְּשָׁנָה

בְּנֵי חַיִּי וּמְזוֹנֵי

כמדי שנה בימי הרחמים והסליחות מתקיימת בס"ד

המגבית השנתית

לטובת פעילות מוסדות יד מהרי"ץ - הארגון העולמי להפצת תורה ומסורת יהדות תימן

שמות התורמים יובאו בפני מרן הגאון הצדיק

יצחק רצאבי

שליט"א

רבינו

פוסק עדת תימן

אשר בכוח תורתו הקדושה והטהורה יעתיר עבורם בתפילה

בעת רצון נדירה ומיוחדת

ויזכו לברכתו הכוללת כל הישועות, כפי שנחקקה בכתב יד קדשו:

"ברכות שמים מעל יחולו על כל המסייעים, שיזכו לבני חיי ומזוני"

למסירת שמות לתפילה הנדירה, לבריאות ולהצלחה ולפרנסה טובה, או לעילוי נשמות:

ובעמדות
נדרים פלוס ו"קהילות"

050-4140741 | 050-4145141

התרומות מוזכרות לצרכי מס לפי סעיף 46